

Živé námestie

Historický výskum Kamenné námestie – Námestie SNP

Spracovateľ štúdie: Bratislavské rožky – Pozsonyi Kifli

Nasledovná štúdia bola pôvodne objednaná architektonickým ateliérom A1 Respect, ktorý poskytol licenciu Aliancii Stará Tržnica – občianske združenie na vydanie štúdie v rámci projektu Shared Cities: Creative Momentum.

Licencia: Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 Unported (CC BY-NC-SA 3.0)

Shared Cities: Creative Momentum je európskou kultúrnou platformou, ktorá adresuje aktuálne výzvy európskych miest. SCCM je spoločným projektom partnerov Goethe-Institut (DE), Česká centra (CZ), reSITE (CZ), Vysoká škola výtvarných umení (SK), Association of Belgrade Architects (RS), Hungarian Contemporary Architecture Centre – KÉK (HU), Katowice City of Gardens (PL), KUNSTrePUBLIK (DE), Mindspace (HU), Aliancia Stará Tržnica (SK), Res Publica – Cities Magazine (PL). Spolufinancované z programu Európskej únie Kreatívna Európa.

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

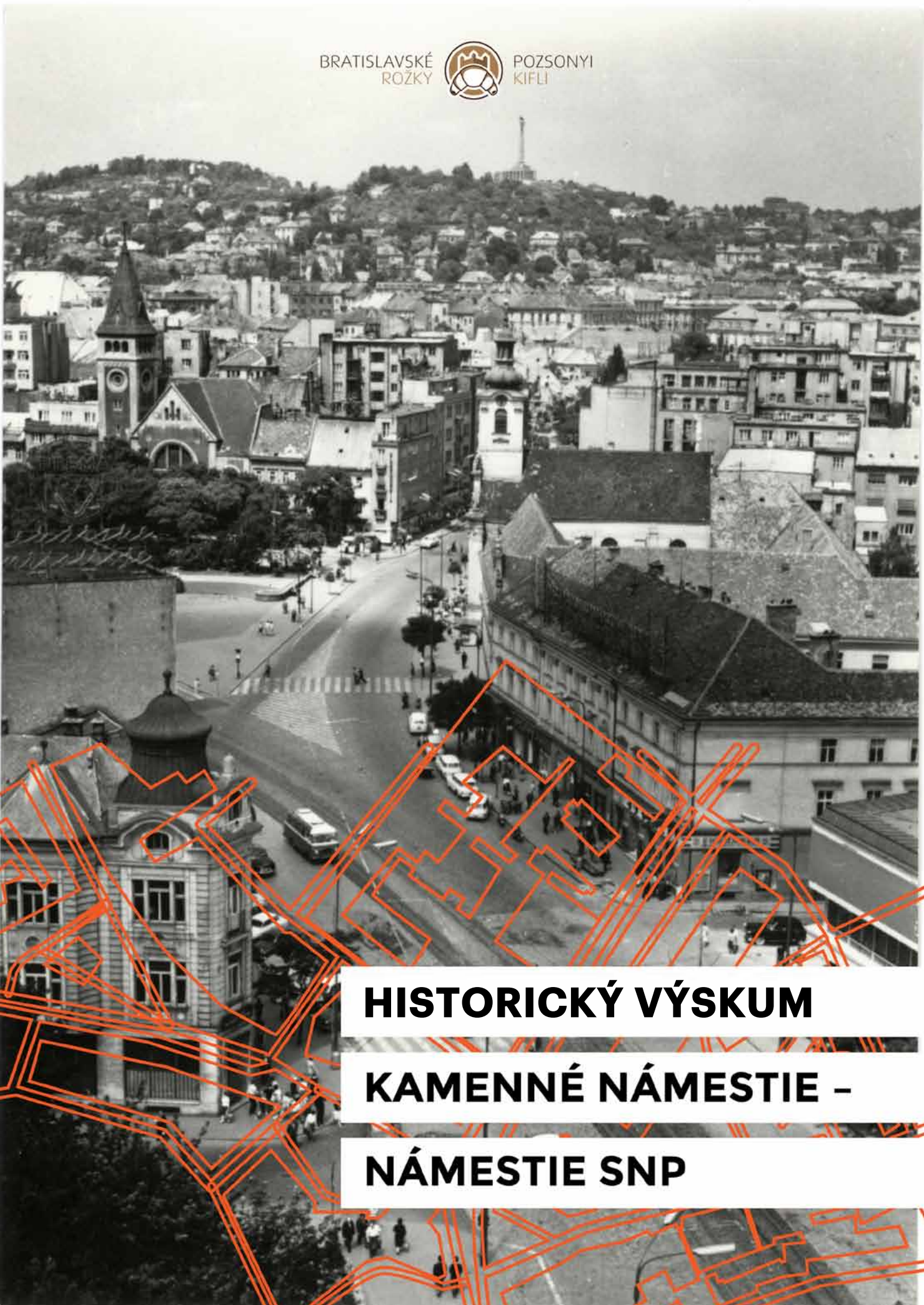

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

BRATISLAVSKÉ
ROŽKY

POZSONYI
KIFLI

HISTORICKÝ VÝSKUM

KAMENNÉ NÁMESTIE -

NÁMESTIE SNP

AUTOR ŠTÚDIE

István Veres, Mgr.

VÝSKUMNÝ TÍM

Alexander Papp ml., Mgr.
István Veres

GRAFIKA

Miroslav Zselinsky, MA

FOTOGRAFIE, OBRÁZKY, DOKUMENTY, MAPY

Slovenský národný archív, Archív mesta Bratislavy, Mestský ústav ochrany pamiatok Bratislava, archív TASR, OZ Bratislavské rožky (zbierka historických pohľadníc Juraja Horvátha), István Veres, Miroslav Zselinsky

ZBER DÁT

Marec – jún 2016

CIELE VÝSKUMU	4
ENGLISH SUMMARY	6
DEFINÍCIA PRIESTORU	8
 OBCHOD AKO DOMINANTNÝ PRVOK PRIESTORU	 10
Námestie tvarované hradbami	10
Vznik centrálného Tržného námestia	12
Kamenné námestie	13
Tržné námestie s tržnicou	14
Funkcionalistické „novinky“	18
Námestie formované ideológiou	22
OD Prior a Hotel Kyjev	22
Pamätník SNP a plány komunistov	25
Pamätníky na námestí	26
Malé obchody vs. obchodné domy	30
Survivors	35
 ORÁLNA HISTÓRIA	 38
Reflexie ľudí, kritika zmien	38
Možné riešenia	40
Spomienky na staré časy	42
 DOKUMENTY	 52
Textové dokumenty	52
Inzeráty a články	55
Mapy, pôdorysy	57
Pohľadnice, fotografie	63

CIELE VÝSKUMU

Kamenné námestie a Námestie Slovenského národného povstania tvorí takmer 50 rokov celok v centre Bratislavy. V roku 1968 bol na mieste pôvodnej asanovanej blokovej zástavby postavený obchodný dom Prior (neskôr v roku 1974 otvorený aj Hotel Kyjev), najmodernejšia stavba svojich čias v Československu. Neorganické zásahy do štruktúry centra však prerušili organický vývoj námestia a niektoré riešenia robia isté časti priestoru nefunkčnými dodnes. Hlavnou úlohou tejto štúdie je poukázať na dominantné

črty spomínaného organického i neorganického vývoja, ktoré robili verejný priestor funkčným a cez reflexie súčasných aj bývalých obyvateľov i odborníkov pomenovať hlavné problémy v priestore.

Naším ďalším cieľom bolo vytvoriť zbierku historických materiálov o námestí (fakty, príbehy, pohľadnice, fotografie, mapy, atď.), ktoré nám pomôžu pochopiť tento zložitý a dôležitý priestor a zároveň môžu poslúžiť ako inšpirácia pre ďalšie inovácie.

KVETINOVÝ TRH NA STAROM KAMENNOM NÁMESTÍ V V 30. ROKOCH.
POHĽAD Z KOLÁRSKEJ ULICE. (FOTO AMB)

ENGLISH SUMMARY

From marketplace to political battleground

„The Praha cinema used to be by the Merciful Brothers, where the Flagship restaurant is today. My first boiler-house. I got my first job as a boilerman there during socialism, where I even gave boilerman's licenses to Langoš and Mikloško. The building was owned by the church actually and they turned it into a cinema in the 30's. I can't imagine what pictures they showed there, since back then cinemas were viewed as corrupt places by the church. Why, young people might even hold hands there. And all that under the roof of the Merciful Brothers. This is also part of Bratislava's magic.“

Ján Budaj, activist (1952)

Kamenné or Stone square and the Square of the Slovak National Uprising have formed a whole in the centre of Bratislava for almost 50 years now. In 1968 the department store Prior was built after demolishing the group of buildings, that were originally there, followed by the opening of Hotel Kyjev in 1974. It was the most modern building of its time in Czechoslovakia. But this interference in the structure of the town's centre caused a halt in the organic development of the square and because of certain structural solutions some parts of the space are non-functional to this day.

This space served as a marketplace in past centuries. The elongated square was created in the second half of the 18th century along the town's old walls, which have since become unnecessary and were torn down. As usual for squares in those days, they began having markets there. All of the specific markets had their own place: the vegetable-market, the bread-market, the chicken-market. In the 1880's a town decree moved the market from the Main square to this square, and so it became the main marketplace in town. In 1910 they began to regulate markets: a market hall was opened, but sales on

streets also remained. The most serious intervention in the development of the square, was the establishment of Czechoslovakia. Bratislava became the capital of Slovakia and it had to make place for many public buildings and offices. The traditional 1-2 storey houses on the square were replaced by the seats of various institutions, most of them built in the functionalist style. The next wave of change came after World War II, when Stalin's statue was placed on the square and it was renamed Stalin square. The statue didn't even last 10 years when it was taken away and replaced by the memorial to the Slovak National Uprising, which is rather viewed by many as a memorial to soviet power. In the 60's the buildings on

Stone square were demolished and a modern department store was built in their place.

The main purpose of this study is to outline the dominant features of the aforementioned organic and non-organic developments, which made this public space functional and to name its main issues through the reflections of experts and the people living here.

Another aim was to create a collection of historic material about the square (facts, tales, postcards, photographs, maps, etc.), which can help us understand this complex and important space, while also serving as an inspiration for further innovation.

István Veres

PAMÄTNÁ TABUĽA DR. VLADIMÍRA CLEMENTISA NA NÁMESTÍ SNP 3. MEMORIAL TABLET OF DR. VLADIMIR CLEMENTIS ON THE BUILDING AT SNP 3. FOTO ISTVÁN VERES.

DEFINÍCIA PRIESTORU

Pod pojmom Kamenné námestie v súčasnosti chápeme rozsiahle priestranstvo v centre Bratislavy, ktoré vzniklo medzi ulicami Špitálska, Dunajská (a sčasti Rajská) postavením obchodného domu Prior v rokoch 1964 – 1968, a Hotela Kyjev (1973), s pôvodným názvom Kyjevské námestie. Prior (v súčasnosti obchod Tesco, resp. My) dotvára tento priestor dodnes.

Lenže Kamenné námestie pred postavením Prioru bolo iba malé priestranstvo oproti Kostolu sv. Ladislava, presnejšie oproti vyústeniu Kolárskej ulice do Špitálskej. Bolo to jedno z najmenších námestí Bratislavy. Južná časť terajšieho Kamenného námestia patrila pred postavením Prioru k Tržnému námestiu (pôvodný názov

Námestie SNP), resp. k Dunajskej ulici. Tržné námestie (po roku 1920 Námestie republiky, dnes Námestie SNP) zahŕňalo fakticky celú plochu terajšieho Námestia SNP od línie kostola reformovanej cirkvi cez Starú tržnicu až po Manderlov dom. Zároveň ho tvorila aj časť terajšieho Kamenného námestia (južná strana), kde ale z pôvodných stavieb už väčšina nestojí. Spomínaný rad domov (so známymi prevádzkami ako napríklad Neurath, Hotel Rudolf) oddeľoval pôvodné Kamenné námestie od Tržného námestia, čiže Kamenné a Tržné námestie netvorili jeden celok, aj keď sa v posledných desaťročiach jeho existencie predávalo aj na starom Kamennom námestí, a to hlavne v stánkoch.

Staré Kamenné námestie ————— Zbúrané v rokoch 1962-65

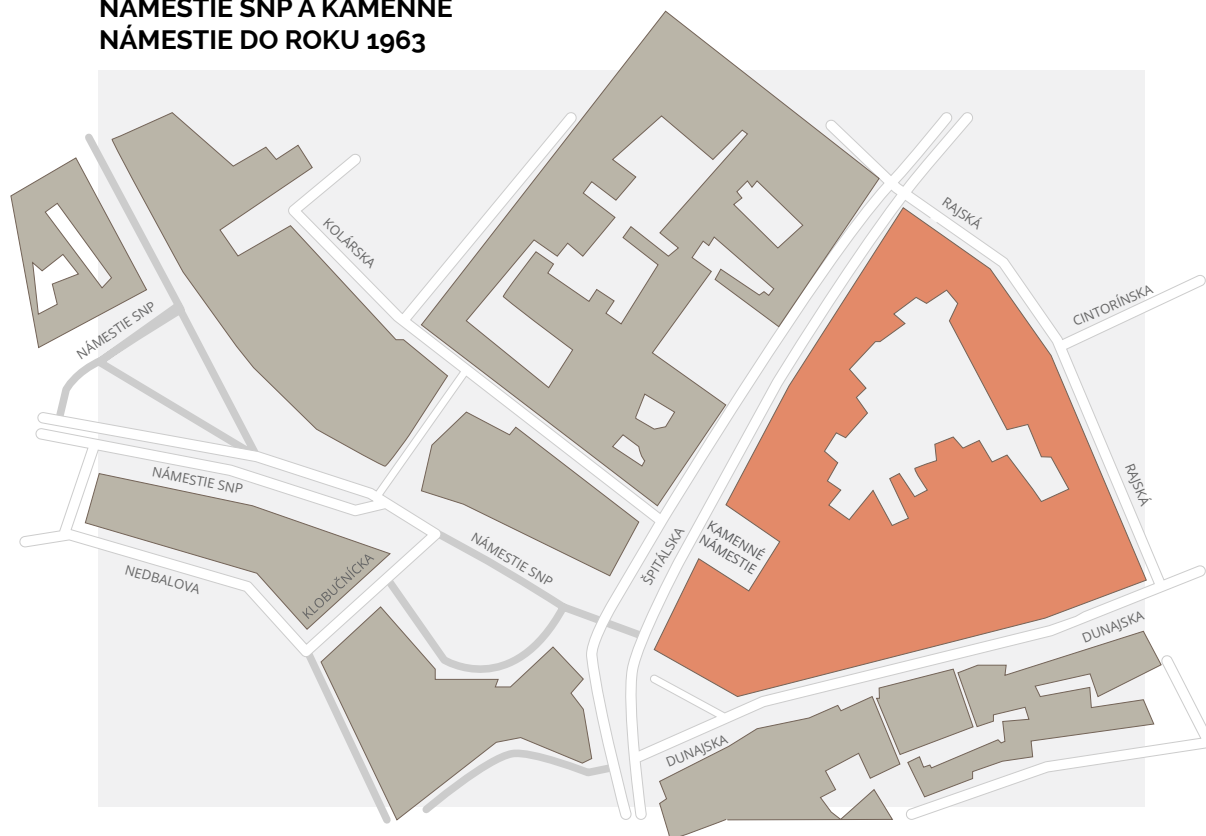
Kyjevské námestie ————— Plochy okolo Prioru a Hotela Kyjev v rokoch 1967-1990

Kamenné námestie ————— Kamenné námestie v súčasnej podobe

Tržné námestie ————— Celé súčasné námestie SNP + (zbúrané) budovy na južnom okraji súčasného Kamenného námestia

Námestie SNP ————— Námestie SNP: súčasné námestie SNP

NÁMESTIE SNP A KAMENNÉ NÁMESTIE DO ROKU 1963

NÁMESTIE OD ROKU 1974

OBCHOD AKO DOMINANTNÝ PRVOK PRIESTORU

Vývoj Námestia SNP a Kamenného námestia od stredoveku do roku 1910

Námestie tvarované hradbami

Korene vývinu charakteru Námestia SNP siahajú do stredoveku. Po línii dnešnej zástavby, od začiatku Laurinskej ulice po Starú tržnicu smerom hore k Ministerstvu kultúry až po Michalskú bránu sa v stredoveku tiahli vonkajšie hradné múry. Bol to fakticky koniec mesta. V stredoveku sa obchodovalo na vnútornej aj vonkajšej strane hradných múrov, ktoré postupne strácali svoju funkciu a boli rozobraté, prípadne sa stali súčasťou obytných domov. Mesto sa rozširovalo, postupne vznikol priestor, ktorý poznáme ako Námestie SNP. V stredovekých prameňoch nájdeme užitočné informácie o tom, čo sa v danej časti priestoru predávalo. Treba však povedať, že v stredovekých mestách slúžili námestia hlavne ako predajné miesta. V stredovekom Prešporku bolo teda niekoľko podobných tržných námestí (napríklad Hlavné, Rybné).

Jedno z najstarších pomenovaní priestoru je Protmarkt, čiže Chlebový trh. Niekde pred Laurinskou bránou bola v 15. a 16. storočí pekárska pec, ktorú spomína mestská účtovná kniha z roku 1506. V južnej časti námestia, za hradným múrom stál Kostol sv. Vavrinca. Nevieme presne kedy vznikol, no v 14. storočí už stál. V roku 1528 ho kvôli príchodu Turkov z obranných dôvodov zbúrali. Jeho pozostatky (resp. pozostatky priľahlej Kaplnky sv. Jakuba) na Námestí SNP v súčasnosti chráni sklenená budova.

„Keď na námestí SNP stavali moderný dom, pri OD Dunaj, tam sa našla pôvodná bašta čo patrila k hradbám. Ale chceli tam podzemnú garáž, tak tá bašta bola zbúraná. To boli múry možno z 13. storočia.“

Štefan Holčík, archeológ

Tivadar Ortway vo svojej práci o prešporských uliciach a námestiach (vyd. 1905) píše, že Tržné námestie sa nachádzalo už na vonkajšej strane hradieb. „Po južnej strane námestia sa tiahli hradby s viacerými vežami. Jedna z nich bola takzvaná Mäsiarska veža (Fleischker Thurn hinder den

Juden), o ktorej je prvá zmienka z roku 1434, a v rokoch 1450 a 1473 sa v mestských spisoch spomína ako Nová veža. Obranu tejto veže mali na starosti mäsiari, ktorí tvorili samostatný cech. Túto vežu nájdeme ešte na zobrazeniach z rokov 1638 a 1732.“

ZBIERKA JURAJA HORVÁTHA

Pšeničný trh, Chlebový trh, Zelený trh

Ortway: „Južnú časť námestia, okolo sochy Svätého Floriána medzi vyústeniami Dunajskej a Laurinskej ulice nazývali Pšeničný trh (Getraide-markt, Búza-piac), lebo tam predávali pôvodne pšenicu. Na konci 18. storočia

získal pomenovanie Hydinový trh. Do roku 1879 sa volal Zelený a Hydinový trh, lebo každý utorok a piatok sa tu predávala zelenina, ovocie, hydina a vajcia. Časť námestia medzi vyústením Kolárskej ulice až po Špitálsku nazývali Obchodný rad (Szatócs sor, Tändlerzeile), pretože v tých priestoroch sídlili najmä maloobchodníci.“

Vznik centrálného Tržného námestia

„Mestská rada v roku 1879 názvy Námestie milosrdných, Zelený a hydinový trh zmenila jednotne na Tržné námestie.“

V súčasnosti sa na spodnej časti námestia od Kolárskej ulice po Laurinskú konajú trhy denného charakteru: predaj zeleniny, ovocia, kvetov. Resp. prebiehajú týždenné hydinové a vajcové trhy. V hornej časti námestia sa konajú celoštátne jarmoky s drevenými stánkami, ktoré patria mestu. Počas jarmoku ich mesto prenajíma miestnym alebo cudzím obchodníkom, ktorí ponúkajú najmä oblečenie, obrazy, kuchynské potreby a medovníky. Pred budovou milosrdnými sa predáva tovar kožušnikov a ľanárov. Ošípané, dobytok a kone sa predávajú ďaleko od Tržného námestia, na Dobyťčom trhu (dnes Trnavské mýto).“

Vo vývine Námestia SNP teda nastal prelom v 80. rokoch 19. storočia, pretože sem boli vytlačení trhovníci z Hlavného a Františkánskeho námestia. Tam vytvorili parčíky. Takto vznikli tri veľké trhové plochy: Horný trh, kde je teraz Pamätník SNP, stredný Chlebovýtrh pred tržnicou a dolný Hydinový trh pri Kamennom námestí (v istom období nazývaný aj Zelený a hydinový trh. Od konca 19. storočia Námestie SNP už fungovalo ako hlavné trhové námestie (vtedajší oficiálny názov bol Vásártér – Marktplatz, teda Tržné námestie).

Názvy Námestia SNP, resp.
jednotlivých častí v prameňoch

1461	Prot Marckht
1506	Marckht
1542	Protmargkt
1571	Larentzer Freythof
1594	Brodthmarckht
1658	Bozapiacz
1684	Hinter denStiegen bey Ursulinerinen
1725	Draith-Marckht
1729	Getreyd Marck
1730	Treyd Marckh
1731	Getraydt Marckt
1736	Getrat Markt
1751	Getryd-Markt
1752	Bey den FF. Misericordiae
1759	Forum Frumentarium
1773	Grüner Marckt
1773	Grünen Marckt-Platz
1774	Nächst denen Barmherzigen
1775	Barmherzigen Gassel
1777	Barmherzigen Platz
1781	Barmherzigen Gassel
1786	Grünen Markt
1786	Grünen Marckt Platz
1791	plateola Misericordiarum
1794	Krauth-Marckt
1801	Lichtensteig
1802	Marckt Platz
1804	Floriani oder Grünen Marktplatz
1806	Lichtensteig den Barnherzigen gegenüber
1808	Lichtensteig
1818	Gflüglmarkt
1820	Barmherzigen Platz
1828	Grüner Platz
1829	Grünmarkt
1850	Lichtensteig
1861	Irgalmas barátok piacz
1861	Irgalmas Barátok tere (Námestie milosrdných bratov)
1865	Irgalmasbarát-utcza
1865	Irgalmasbaráttér
1872	Zöldpiacz (Zelený trh)
1876	Hendlplatz
1877	Kenyérpiaacz
1879	Kenyér-piac (Chlebový trh)
1879	Brodplatz (Chlebový trh)
1880	Vásár-tér (Tržné námestie)
1910	Tyúk-piac (Slepačí trh)
1911	II. Vilmos császár-tér (Námestie cisára Viliama II.)
1921	Námestie republiky
1931	Hlinkovo námestie
1945	Stalinovo námestie
1961	Námesite Slovenského národného povstania

Kamenné námestie

Námestie s budovami patrilo pôvodne rodine Rumpelmayerovcov. Živilí sa hlavne kamenárstvom, stĺpy a ostatné prvky budov tesali priamo na nádvorí. Takto vznikali názvy Steinmetzplatz, Steinplatz, Kő-tér a napokon Kamenné námestie.

Štefan Holčík: „Rumpelmayerovci bola rozvetvená rodina. Podľa mojich informácií prišli z Devína, dvaja z nich boli architekti. Jeden staval Blumentálsky kostol, Palugyayov palác pri Hlavnej stanici, aj iné budovy vo Viedni, v Sofii, v Keszthelyi. Námestie pôvodne bolo ich súkromným majetkom, skladovali a tesali tam kamene a stĺpy. Jeden tam zostal aj po búrani. Ten slúp som na vlastné oči videl. Keď opravovali koľajnice pred Kostolom sv. Ladislava, tak tam bol pri koľajniciach zakopaný. Presne taký, aké sú v neorománskom Blumentálskom kostole. Z čoho vyplýva, že tie stĺpy kostola tesali u Rumpelmayerovcov. Ja som videl, že je v zemi, bol z mramoru. Buď ho potom zasypali alebo rozbili, neviem. Tie pôvodné Rumpelmayerovské domy boli potom zbúrané v rokoch 1962 – 1965.“

Kamenné námestie teda nebolo organickou súčasťou Tržného námestia. Trhovníci námestie začali využívať až v poslednej etape jeho existencie, v 20. storočí. Architektonický charakter, respektíve tvar námestia v posledných storočiach zostával nemenný.

Názvy Kamenného námestia

1701	Steinmetzplatz, Kőfaragó tér
1801	Steinmetzplatz
1851	Steinplatz, Kő-tér
1921	Kamenné námestie
1971	Kyjevské námestie
1990	Kamenné námestie

INZERÁT HOTELA RUDOLF V NOVINÁCH Z PRELOMU STOROČIA: „NEDELE A SVIATKY DYCHOVKA A SCHRAMMEL SPEVÁCI Z VIEDNE. CELÝ DEŇ TEPLÉ JEDLÁ A ČERSTVÉ PIVO.”

INZERÁT Z ROKU 1893: KAMENÁR JÁNOS RUMPELMAYER PONÚKA SVOJE SLUŽBY

Tržné námestie s tržnicou

(Vývoj námestia medzi v rokoch 1910 – 1960)

Na námestí, kde v súčasnosti stojí Stará tržnica, sa na prelome 19. a 20. storočia predávalo zo stánkov, búd, aj z kamenných obchodov. Postavenie tržnice predstavovalo

námestia. Postavenie tržnice bolo preto vítané. Chlebový trh bol preplneným a rušným miestom. Prešporčania ho aj v hygienických podmienkach, ktoré vládli pred sto rokmi, považovali za

TRHY NA NÁMESTÍ V MINULÝCH STOROČIACH

snahu riešiť dva hlavné problémy: nevypočítateľnosť ponuky, čiže optimalizovať zásobovanie mesta potravinami a po druhé nekontrolovaný výskyt predajných miest na námestí. Denník Nyugatmagyarországi Híradó v prvých rokoch 20. storočia viackrát upozornil na neudržateľný stav

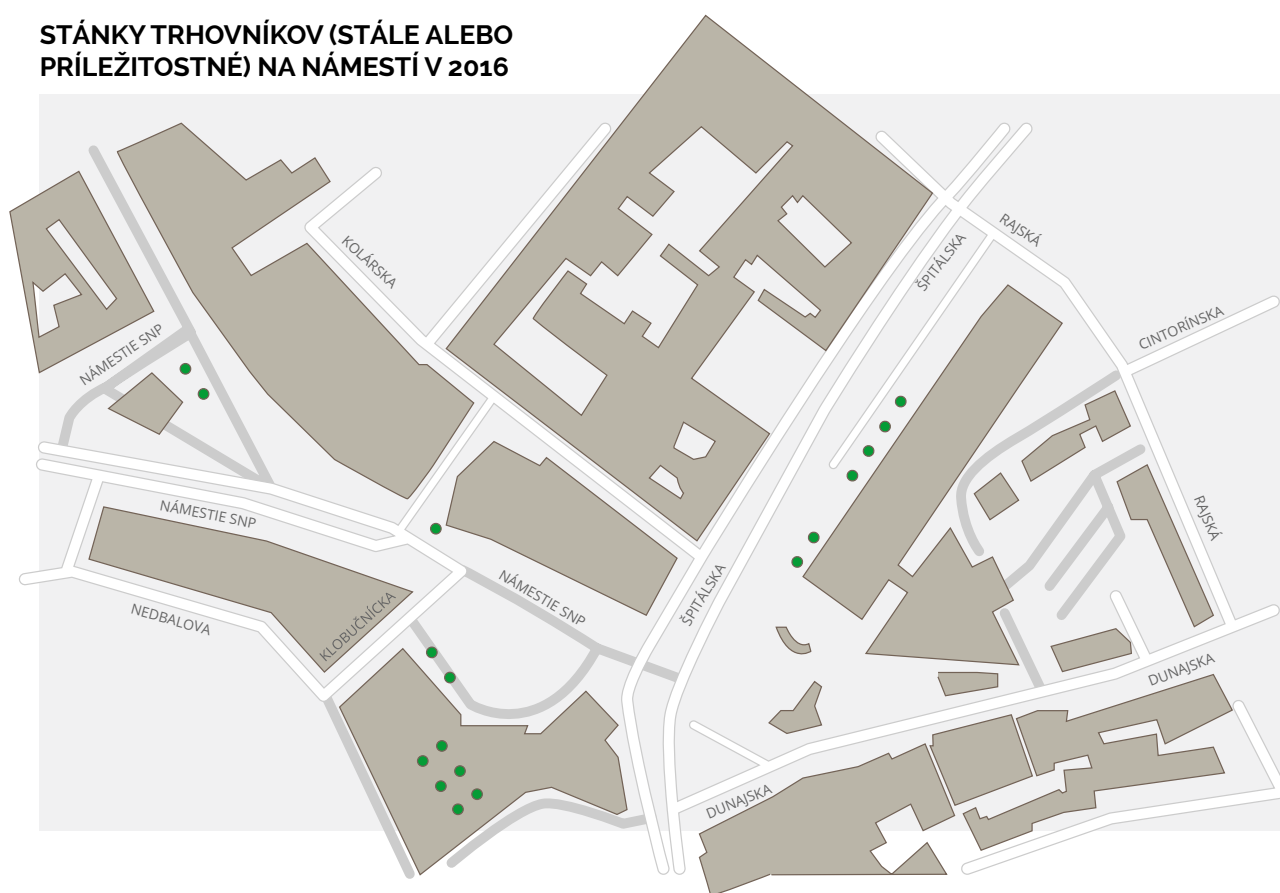
odporný peľach bacilov. Obuv tých, ktorí sa po ňom ešte pred postavením tržnice prešli, bola „impregnovaná tekutinou neopísateľného zápachu,“ píše dobová tlač. Tým, že vedenie mesta dalo postaviť tržnicu a v roku 1910 ju následne otvorilo, vyplnilo tak veľkú medzeru, a to nielen vo verejnom

zásobovaní potravinami. Dobové novinové články vypovedajú o tom, že táto časť dnešného Námestia SNP (tzv. Chlebový trh) nepatrila medzi pýchy mesta.

„Keby v inom meste mali takéto pekné námestie, určite by sa na ňom vynímalo korzo, kým tu – na posmech hygienických zásad – funguje skutočná liaheň bacilov. V tomto nie práve dobrom vzduchu stojí celý deň to, čo

v krátkom článku Čistota Prešporka, ktorý vyšiel 23. októbra 1901 v rubrike Rôzne denníka Nyugatmagyarország Híradó (Západouhorský spravodajca). Druhým problémom Trhového námestia boli jeho rozmery. Stále vyššie nároky rozrastajúceho sa mesta cítili aj pestovatelia, no trh sa nemal kam rozširovať. Vedenie mesta sa pokúšalo primerane možnostiam pripojiť k trhu aj susedné ulice. Dokazuje to

STÁNKY TRHOVNÍKOV (STÁLE ALEBO PRÍLEŽITOSTNÉ) NA NÁMESTÍ V 2016

sa na druhý deň dostane na náš stôl. (...) Poburujúce je aj to, že kanály nie sú ešte stále vybavené sifónovými uzávermi. A koľkokrát sme sa už v tejto veci ozvali. V hmlistom, vlhkom počasí všetko napáchne. Dokonca aj korzo je plný týchto nie práve voňavých výparov," píše neznámy autor

aj článok zo 16. novembra 1901 v Západouhorskom spravodajcovi: „Čoraz väčší prešporský trh obsadil nielen Trhové námestie, ale aj Chlebový trh do tej miery, že by bolo naozaj žiaduce ho rozšíriť. V tejto súvislosti včera prvýkrát schválili rozhodnutie, v zmysle ktorého sa od tohto okamihu nebude

ošípaná predávať na Chlebovom trhu, ale v priestranej záhrade domu na Hummelovej ulici (ktorá sa otvára na Chlebový trh)."

Ako naznačuje aj článok, trh sa mohol rozširovať iba juhozápadným smerom k Hummelovej (v súčasnosti Nedbalovej) ulici, zo západu ho totiž ohraničoval rad budov, zo severu a východu zasa električková trať. Hummelova ulica a Trhové námestie spolu bezprostredne nesusedili, ale spájala ich Klobučnícka ulica. No začiatkom

„Trhové námestie je také škandalózne špinavé, že je naozaj odporné prejsť sa po ňom v utorok alebo v piatok po trhovom dni. Naša obuv bude impregnovaná tekutinou neopísateľného zápachu. Kedy ho dajú kompetentní konečne vydláždiť? "

Dennik Nyugatmagyarországi hirodó, 1901

20. storočia ešte Klobučnícka ulica nemala súčasnú podobu. Nielen preto, že sa na nej nenachádzali vinotéka, Hummelovo múzeum a obchod s použitým šatstvom (second hand), ale aj preto, že bola v podstate iba neprehľadnou úzkou uličkou s rozpadávajúcimi sa prízemnými a jednoposchodovými budovami a pozbíjanými budami obchodníkov. Kým dnes sú úzke uličky, ktoré tu zostali zabudnuté zo stredoveku, ozdobou historických centier miest, pred vyše sto rokmi takmer všetci uvítali, keď sa vedenie mesta

odhodlalo tú-ktorú úzku uličku rozšíriť alebo prestavať v duchu aktuálnych požiadaviek. „Mestská rada v tieto dni vyriešila dlhodobý nedostatok tým, že navrhla odkúpiť jeden z domov na Hummelovej ulici, aby spojila centrum mesta s Chlebovým trhom, a tým sprostredkovane aj s Trhovým námestím. Rada predloží návrh na pondelkovom zasadnutí. Vedľa žandárskej stanice na Chlebovom trhu je sklad, z ktorého treba odstrániť 4 ½ metra. Tým sa otvorí

záhrada odkúpeného domu na Hummelovej ulici, cez ktorú bude možné vytvoriť priechod. Náklady na jeho vybudovanie činia 1 400 korún. V záhrade by dostali priestor predajcovia ovocia a zeleniny, stala by sa teda akousi filiálkou trhu. Túto cestu by však navečer zatvorili. Gazdinky z centra mesta určite s radosťou prijmú správu o lepšej dostupnosti trhu," píše sa v Západouhorskom spravodajcovi

zo 4. mája 1901. „Vytvorenie dnešnej Klobučníckej ulice po roku 1900 bolo doteraz najdrastickejším zásahom do stredovekého urbanizmu mesta," tvrdí archeológ Štefan Holčík. „Na jej mieste sa nachádzala úzka a zakrivená ulička, ktorú volali Malou Klobučníckou (Huter-Gässl)," vysvetľuje v článku, publikovanom v Bratislavských novinách. Ako sa ďalej píše: „Zbúranie starej úzkej ‚malej‘ Klobučníckej ulice a výstavba dnešnej ulice boli výsledkom architektonickej súťaže, ktorú mesto vypísalo na riešenie prepojenia Primaciálneho námestia s terajším

Námestím SNP už v roku 1903." Hoci námestie bolo v nasledujúcom období oveľa upravenejšie, ešte aj desaťročia po odovzdaní tržnice si zachovávalo čosi z predchádzajúceho spontánneho charakteru, keďže trhovkyne mohli predávať aj pred budovou tržnice (ako o tom vypovedajú i dobové pohľadnice). A tak sa môžeme len domnievať, že obuv občanov ešte dlho – aj keď nie tak intenzívne ako na prelome storočí – „impregnoval“ trhový odpad.

Na postavenie budovy novej mestskej tržnice boli podané 3 návrhy. Výsledná verzia je dielom architekta Endre Makaya, no s viacerými zmenami ho realizoval mestský inžinier Gyula Laubner. Tržnica má bazilikálnu oceľovú konštrukciu, ktorá nesie znaky súdobej eklektickej architektúry. Pôvodne poskytovala miesto pre 900 trhovníkov na ploche 1000 m².

V budove mali stále predajné miesta obchodníci, ale predávalo sa aj v stánkoch rozmiestnených na námestí pred budovou. Voľný spôsob predaja ale otvorením tržnice z námestia nezmizol. Postavenie tržnice však bol prvý významný zásah do priestoru, ku ktorému možno prirovnať potom už len postavenie Prieoru v 60. rokoch. Po postavení tržnice zmizli z námestia kamenné obchody a budy, Klobučnícka ulica sa rozšírila a nadobudla terajšie črty.

Kamenné domčeky a drevené budy na námestí pred tržnicou boli postupne asanované na začiatku druhej dekády 20. storočia. Námestie bolo vydláždené a tržnica slúžila obchodu presne 50 rokov, do roku 1960, keď v priestoroch budovy vznikli sklady a ateliér Slovenskej televízie. Tento stav trval do roku 1990.

TRHY PRED TRŽNICOU V 40-TYCH ROKOCH. ZBIERKA JURAJA HORVÁTHA

Funkcionalistické „novinky“

Ďalší významný krok v urbanistickom vývoji územia nastal v 30. rokoch, keď boli postavené okrem iného 3 budovy: Mestská sporiteľňa, Družstevné domy a Manderlov dom. Tieto stavby sa stali novými dominantami námestia. Ako prvá vznikla budova Mestskej sporiteľne (nárožie Dunajskej a Štúrovej ulice). Funkcionalistická stavba Juraja Tvarožka bola odovzdaná v roku 1931. Túto zákazku získal Tvarožek od svojho brata Tomáša, ktorý bol riaditeľom sporiteľne. Konštrukciu tvorí ocelobetónový skelet. Objekt je postavený na 7,5 m hlbokéj naplavenine. Z tohto dôvodu stavba spočíva na 584 železobetónových pilótach. Na tejto stavbe, ako prvej na Slovensku, bola použitá sklenená fasáda zavesená na ocelobetónovom skelete. Okná fasády sú oceľové, obklad je z farebného skla Mirotax. Na

prízemí prechádza stredom budovy pasáž s osemnástimi obchodnými jednotkami. Na prvom poschodí je vkladová hala a kancelárie, druhé poschodie zaberajú taktiež kancelárie a na ďalších štyroch poschodiach sa pôvodne nachádzali kancelárie a byty. Vkladová hala druhého poschodia je presvetlená sklobetónovým stropom, nad ktorým sa nachádza vnútorný dvor. Celkovo má objekt 6 nadzemných podlaží. Július Satinský vo svojej knihe Chlapci z Dunajskej ulice spomína, ako sa mladí chlapci z okolia hrali v turniketových vstupných dverách sporiteľne, ktoré boli v 40. a 50. rokoch veľkou raritou. „Starý pán, ktorému slovenčina celkom do krvi nepretiekla, kričal po nás: Hodte do riťu!“ Turniketové dvere v 60. rokoch vymenili, no v súčasnosti sú tam opäť.

Multifunkčný dom Dunajská 11 (Endre Steiner, 1935)

Funkcionalistická 7-poschodová stavba bola pôvodne nárožným objektom tu stojaceho bloku budov na Námestí republiky, ktorý sa v 60. rokoch vyhol zbúraníu. Vedľajší objekt, ktorý spolu s ním uzatváral námestie do mestského prostredia sa zbúral.

„Ten dom prežil preto, lebo tam vlastnili byty občania Spojených štátov. A režim, ktorý ináč valcoval všetko, sa na chvíľu zastavil. Radšej nešli do toho, zabetónovali to, a nechali to trčať. Ak išlo o USA, všetci dávali ruky preč, aj komunisti.“

Ján Budaj, politik, aktivista

DRUŽSTEVNÉ DOMY (FOTO AMB)

„Tri červené domy“ (nárožie Špitálskej ulice a Námestia SNP)

Družstevné domy (1934 – 1939) č. 13, 14 a 15 na Námestí SNP sú tri stavby určené pôvodne pre Ústredie poľnohospodárskych družstiev na Slovensku s kinom, obchodmi a bankou.

Vyprojektoval ich mladý slovenský architekt Emil Belluš. Dom č.13 bol sídlom Ústredného družstva. Na prízemí je pasáž s obchodmi, v ktorej sa nachádza zaujímavý elipsový svetlík. V horných poschodiach sú umiestnené administratívne priestory, nad nimi byty rovnako ako aj v

ostatných dvoch domoch. Dom č.14 bol vyprojektovaný pre sídlo centrálneho družstiev. V suteréne je umiestnené kino, ktoré sa v súčasnosti využíva ako divadelná scéna. Nárožný objekt č.15, nazývaný aj „Roľnícky dom“, patril Zväzu roľníckych vzájomných pokladníc. Na prízemí sa nachádza banka a obchodná pasáž. Prízemie je do námestia obložené kameňom. Horné poschodia s veľkými horizontálnymi oknami sú obložené tmavočerveným keramickým obkladom, vďaka ktorému sa budovy nazývali aj Tri červené domy. Na strednom dome vyčnieva modernistická nadstavba so špirálovitým schodiskom.

Komplex v 50. rokoch doplnil štvrtý objekt v podobnom stvárnení od architekta M. Chorváta.

Manderlov dom – Chicago v Bratislave

V rokoch 1935 – 36 na mieste starej jednoposchodovej budovy (obytný dom, Nám. republiky č. 28) postavili prvú výškovú budovu Bratislavy. Navrhli a realizovali ju architekti Christian Ludwig, Emerich Spitzer a Augustín Danielis pre bratislavského podnikateľa a mäsiara Rudolfa Manderlu, ktorý sa inšpiroval bitúnikom v Chicagu. K postaveniu „Manderláku“ sa viaže príbeh, podľa ktorého podnikateľ Manderla nedostal povolenie postaviť takú vysokú budovu, akú pôvodne chcel. No nakoniec odpredal časť svojho pozemku, ktorú potrebovalo mesto kvôli rozšíreniu električkových koľajníc a na základe tejto dohody bol nakoniec postavený Manderlák s výškou 45 m. Keďže Rudolf Manderla bol mäsiar, v prízemných priestoroch budovy otvorili aj mäsiarstvo. V budove do 50. rokov bola v prevádzke aj populárna vývarovňa rodiny Satinských. Na 1. poschodí desaťročia fungovala kaviareň Café Grand, významné miesto stretnutí bratislavskej elity.

K významnejším zmenám na námestí v tomto období patrí zánik nárožnej budovy (bombový zásah v roku 1944) oproti Manderlovmu domu, ktorý dovtedy rozdeľoval Špitálsku ulicu a južnú časť Námestia republiky. Na dobových pohľadniciach je najčastejšie zobrazovaná s nápisom „Hackenberger testvérek“. Bratia Hackenbergerovci totiž prevádzkovali na prízemí budovy obchod s koloniálnym tovarom.

Brouk a Babka - OD Dunaj

Obchodný dom Dunaj alebo staršie Obchodný dom Brouk a Babka je národná kultúrna pamiatka. Navrhol ho autor Christian Ludwig v rokoch 1935 – 1936. Ostatné časti (Dom odievania) boli dostavané v 80. rokoch.

Budova patrí k vrcholným dielam funkcionalizmu na Slovensku a považuje sa aj za architektovo vrcholné dielo. Jeho forma zodpovedala novému slohovému názoru, značné bolo aj využitie technických prvkov a priemyselnej výroby. Železobetónový skelet s voľným pôdorysom 26 x 19,5 m bol postavený v kompaktnej zástavbe námestia, ktoré v tom čase prežívalo stavebnú konjunktúru. Šesť nadzemných a dve podzemné podlažia tvoria voľné veľkoplošné priestory predajní a technickej obsluhy, prevádzka je prehľadná a variabilná.

Dispozícia objektu je navrhnutá podľa zásad amerických obchodných domov. Koncom deväťdesiatych rokov bola budova obnovená podľa projektu J. Bahnu. Napriek poddimenzovaným komunikáciám sa stavba aj dnes, po modernizácii interiérov, využíva na pôvodný účel, aj keď po výstavbe veľkých obchodných domov v meste stratila svoj prvotný funkčný význam. V prízemných priestoroch v súčasnosti fungujú obchody a kaviareň, v podzemných častiach a na 4. poschodí diskotéka a kultúrne centrum.

Socha J. V. Stalina

V roku 1949 pri hornom konci Námestia SNP bola postavená socha J. V. Stalina, na počesť sedemdesiatych narodenín generalissima (dielo Pavla Bána). Socha teda dominovala tejto časti priestoru spolu s kostolom reformovanej cirkvi (postavený v rokoch 1912 – 1913, architekt F. Wimmer), ktorého fasádu vtedy ešte nezakrývali malé stromy. Námestie sa stalo Stalinovým námestím. Socha na svojom mieste ale nevydržala ani desať rokov. Podobne ako ďalší „Stalinovia“ v štátoch východného bloku dôsledkom zmeny kurzu Komunistickej Strany Sovietskeho Zväzu na čele s Chruščovom bola v roku 1956 odstránená a síce v noci za nejasných okolností v dôsledku zmeny kurzu Komunistickej strany Sovietskeho Zväzu na čele s Chruščovom. Poškodené časti sochy vyvolávajú dojem, že ju odstránili násilne a potom ťahali za autom.

„Slovenskí komunisti v 1949 v Prahe mohli byť veľmi pyšní, že sa im v Bratislave podarilo postaviť sochu generalissima o pol roka skôr, ako Čechom v Prahe. Dnes to znie smiešne, ale vtedy takéto maličkosti mali obrovský význam.“

Ján Budaj, politik, aktivista

**STALIN NA STALINOVOM NÁMESTÍ,
ZBIERKA JURAJA HORVÁTHA**

Námestie formované ideológiou

(Vývoj námestia od roku 1960)

Súčasný charakter získali Námestie SNP a Kamenné námestie v rokoch 1964 – 1974. Začalo sa to zbúraním pôvodného Kamenného námestia a radu domov na dolnom konci Špitálskej ulice, postavením OD Prior a Hotelu Kyjev. Proces sa zavŕšil postavením Pamätníka SNP na opačnom konci priestoru, na hornom konci Námestia SNP.

„My sme robili prototypy obchodných domov. Obchodné domy si vtedy hľadali svoju tvár. Boli tu síce Brouk a Babka, ale to bola iná mierka. To nebola koncepcia moderného obchodného domu.“

Ivan Matušík, Ing. Arch.

OD Prior a Hotel Kyjev

Proces modernizácie centra hlavného mesta Bratislava v 60. rokoch 20. storočia priniesol dve základné zmeny. Jednou z nich bolo postavenie Mosta SNP a s tým súvisiace asanácie mestských častí v Podhradí (Vydrica, Zuckerman del, Židovská štvrť). Druhá línia zmien sa týkala hlavne Špitálskej ulice, resp. priestoru medzi ulicami Špitálska, Dunajská a Rajska.

V roku 1960 bola vyhlásená súťaž na obchodno-spoločenské centrum vo východnej časti centra mesta. Víťazom jednej z najväčších súťaží v povojnovej ére Bratislavy sa stal

projekt vtedy len tridsaťročného architekta Ivana Matušíka. Silný neskoromoderný koncept komplexu, ktorý pozostával z výraznej trojhrannej figúry obchodného domu spojenej s výškovým objektom, navrhnutom až v klasicky modernistickom koncepte, vertikály stojacej na dlhej horizontálnej doske podnože, bol realizovaný takmer presne podľa súťažného návrhu.

Priestor dostal nový názov Kyjevské námestie, pretože Bratislava v tom čase mala družbu s mestom Kyjev. V roku 1990 sa samospráva rozhodla pre nový názov – Kamenné námestie.

Štefan Holčík, archeológ: „Pôvodný zámer nebol len postaviť Prior, ale zbúrať celú ulicu až po Krížnu ulicu a postaviť tam niečo moderné ako v Berlíne. Lenže Berlín bol vybombardovaný a namiesto tých ruín postavili široké ulice so socialistickými domami. Bratislava nebola vybombardovaná, tak sa v 60. rokoch rozhodli, že zničia časť mesta, aby vybudovali veľké ulice. Jedna taká ulica mala vzniknúť na mieste kde je Štefánikova ulica, a dokonca mala byť odstránená aj časť Grasalkovičovho paláca. Všetko sa mala zbúrať s tými vilami až po Hlavnú stanicu. Ako druhá sa malo zbúrať Obchodná ulica spolu s Vysokou. Tam malo stáť niekoľko solitérov.

Chceli rozšíriť aj Špitálsku, až po Medickú záhradu, čiže zbúrať aj Aspermontský palác, čo je teraz Lekárska fakulta. Nezáležalo na tom, aké je to staré. Krížna je veľmi široká a oni tú šírku chceli potiahnuť až k Manderlovi. Na Špitálskej ešte ale vyčnievali niektoré budovy, hlavne tam, kde sú teraz tri budovy ministerstiev. Tam bola kasáreň zo 17. storočia. Tam, kde je teraz čínska reštaurácia a Sex shop, tam bol horný koniec tej kasárne, a ulica pri tej kasárni bola ešte o 4 metre užšia ako teraz. Tým, že zbúrali kasáreň, mohli postaviť tie ministerstvá a pred nimi fontány a parkovisko (tiež projekt Ivana Matušíka)."

OD Prior / Hotel Kyjev

Súťaž: 1960

Projekt / obchodný dom: 1961 – 1963, projekt / hotel a dom služieb: 1961 – 1968

Realizácia / obchodný dom: 1964 – 1968, **realizácia** / hotel: 1968 – 1973, **realizácia** / dom služieb: 1968 – 1980

Úpravy interiérov obchodného domu, hotela a domu služieb: od 1990

Stavebné úpravy suterénu a interiérov obchodného domu: 2006, 2008, 2010

Architekt: Ivan Matušík, spolupráca: P. Minarovič, M. Puschman, K. Rosmány / Štátny projektový ústav obchodu

Statik: V. Neuman

Výtvarné doriešenie: J. Kočiš (nástenné hodiny so zvonkohrou), E. Trachtová (keramická stena v priestore bývalého bufetu), V. Hložník, J. Kostka, J. Sušienka, M. Lettrich, V. Vestenický, J. Mrázek, M. Dobeš, J. Müller, L. Zimka, E. Kuchařová

Stavebník: Ministerstvo obchodu SSR / generálny investor, OD Prior – generálne riaditeľstvo / **priamy investor obchodného domu;** Interhotel Bratislava / priamy investor hotela a domu služieb

Staviteľ: Pozemné stavby Bratislava / všetky objekty

ASANÁCIA, VÝSTAVBA A
OTVORENIE OD PRIOR. FOTO ARCHÍV TASR

Ivo Štassel, MUOP, riaditeľ:

„Stavitelia Pioru si vytipovali blok, kde bolo najmenej kultúrno-historických hodnôt a tam sa rozhodli vybudovať Pior. Špitálska ulica sa mala stať mestskou triedou, široké chodníky, ako bulvár. Preto sú ministerstvá uskočené, lebo aj to sa malo stať súčasťou toho bulváru. Ale to sa malo pokračovať ďalej, smerom napríklad na Rajskú, ale

na ostatné už nemali silu. A potom v 80. rokoch rokoch prišla iná línia, ktorá hovorila práve, že nebúrať, ale zachovať genius loci. Preto aj napríklad za Piorom nakoniec nebolo asanovaných niekoľko domov, hoci pôvodné plány počítali s tým, že budú asanované. Teraz tam tie domy trčia ako zuby zo starého chrupu.

PAMÄTNÍK SNP, 2016. FOTO ISTVÁN VERES

Pamätník SNP a zámery komunistov s bratislavskými námestiami

Po odstránení Stalinovej sochy z námestia v rokoch 1956 – 1974 priestoru chýbala vizuálna ideologická podpora. Preto sa rozhodli pre nový pamätník, ktorý zároveň mal zabrániť tomu, aby sa na námestí zhromažďovali ľudia. Autorom pamätníka sa stal Ján Kulich (spoluautor Dušan Kuzma). Z bronzu vytvorili kompozíciu s tromi postavami: dve ženy pozerajú na chlapa, ktorý drží v rukách samopal. Niektorí Bratislavčania si vymysleli alternatívny názov – Rozhádaná rodina. Pamätník sa stal jedným zo symbolov normalizácie aj kvôli autorovi Kulichovi, ktorý bol fanatický komunista. Kompozíciu ešte pred rokom 1989 vyhlásili za národnú kultúrnu pamiatku.

Ivo Štassel: „Komunisti s Pomníkom SNP urobili rovnaký ťah, ako potom aj na Námestí slobody. Vytvorili tam pietny priestor, a tým zabránili tomu, aby sa tam ľudia začali zhromažďovať. Preto tomu pamätníku dali taký trojuholníkový tvar: na jednej strane vznikla Poštová, ako úzka ulička, na druhej strane už bola premávka a medzi nimi je pietny priestor. Čiže horná časť námestia bola vykrytá. Na Námestí slobody síce bola predtým Gottwaldova socha, no potom tam dali centrálnu fontánu. Tie zvýšené záhony úplne vylučujú, aby sa tam niekto zhromažďoval. Oni vtedy námestia nepotrebovali. Prvomájové oslavy, či

oslavy výročia Októbrovej revolúcie boli v podstate sprievody, ktoré sa ťahali mestom. Na to potrebovali široké ulice, aby to prúdilo.

Za čias prvej republiky aj keď boli protesty, už sa konali na Námestí SNP, lebo na Hviezdoslavovom boli tiež aleje a fontány, na Hlavnom námestí spomínaný parčík. Vojenským prehliadkam, alebo cirkusovým predstaveniam slúžil Firšnál (Námestie slobody), veľká zelená plocha, kde boli aj všelijaké ľudové veselice napríklad. Potom tam postavili budovy STU. Jediná plocha, ktorá v Bratislave zostala, bola pred Starou tržnicou, ale tam dali fontánu, stromy, záhony a bolo to tiež „vyriešené“.

Dnes na území Bratislavy všetky vojnové hroby a aj Pamätník SNP spravuje firma Marianum. Podľa zákona totiž medzi vojnové hroby patria všetky pietne miesta, bez ohľadu na to, či sú tam pochovaní vojaci alebo nie. Napriek tomu táto časť námestia slúži ako hlavné protestné miesto v meste. Začalo to novembrovými udalosťami v roku 1989, a v posledných rokoch slúži koncertom, politickým demonštráciám (napríklad protest Gorila v roku 2012) a iným akciám masového charakteru.

„Oni si tam urobili politické obradovište. Vtedy sa tomu aj tak hovorilo. Nevstupujte na to obradovište súdruh. Ja som si niekoľkokrát cestu do roboty nadržanom skracoval cez ten trávnik, ale to len za to, že tam policajti driemali v žiguláku. Celý deň to strážili, lebo tam vždy viseli vence, plamene šľahali. Akonáhle kvety uschli, komunisti sa o to postarali a už ich tam nejaká škola niesla, ponížene.“

Ján Budaj, aktivista, politik

Pamätníky na námestí

Zaniknuté pamätníky

Súsošie sv. Floriána

Stĺp postavili v roku 1732 ako spomienku na veľký požiar v Bratislave a práve z tohto dôvodu je súsošie pomenované po svätom Floriánovi, ktorý je patrónom hasičov. Pôvodne bolo barokové súsošie umiestnené na priestranstve trhoviska pri vyústení Štúrovej a Laurinskej ulice. Na tomto mieste stálo takmer dvesto rokov. Počas prestavby Kamenného námestia a rozširovaní priľahlej Štúrovej ulice ho v roku 1938 presťahovali k Blumentálskemu kostolu, kde jeho replika stojí dodnes.

Fontána Karolíny Augusty (1828 – 1947)

Obelisková fontána bola postavená ku korunovaniu manželky kráľa a cisára Františka I.

Socha J. V. Stalina (1949 – 1956)

Odstránená v roku 1956 za neznámych okolností v noci, pravdepodobne nákladným autom. Socha je zachovalá, v 2012 bola vystavená v rámci výstavy SNG o komunizme na Námestí Ľ. Štúra, kde ju neznámi obliali červenou farbou.

DOLNÁ ČASŤ TRŽNÉHO NÁMESTIA NA PRELOME 19. A 20. STOROČIA
SO SÚSOŠÍM SV. FLORIÁNA. ZBIERKA JURAJA HORVÁTHA

KAMENNÝ TROJUHOLNÍK PRED VCHODOM DO OBCHODNÉHO DOMU, 2016. FOTO ISTVÁN VERES

SúčasnÉ pamätníky

Fontána s levom pred Starou tržnicou

Terajšia fontána pred Starou tržnicou na Námestí SNP vznikla spojením torz dvoch zaniknutých fontán. O levovi, ktorý sa opiera o štít s mestským erbom, sa rozpráva povest' z obdobia vojen s Turkami. Podľa mýtuchceli Turci po Bitke pri Moháči dobyť Bratislavu tak, že sa vydávali za cirkusantov a spolu s divými zvieratami sa dostali do mesta. Jeden lev však unikol a zastrelili ho ostrážití vojaci Michalskej brány.

Kamenný trojuholník Prior

Tento 1,30 m vysoký objekt bol umiestnený na Kamenné námestie pred vchod obchodného domu v roku 1968. Má 3 bočné strany a obsahuje informácie o komplexe OD Prior – Hotel Kyjev. Na jednej strane je vytesaný zjednodušený pôdorys Prioru, Hotelu Kyjev a troch budov ministerstiev, ktoré

navrhol tiež architekt Prioru I. Matušík. Na ďalšej strane je nápis „PRIOR A. D. 1964 – 1968“. Na tretej strane je text: „Obchodný dom na Kamennom námestí postavený v hlavnom meste Slovenska v pamätnom päťdesiatom roku slobodnej Československej republiky ako symbol kultúrneho rozvoja slovenského národa i ako svedectvo tvorivých schopností nášho ľudu a výraz jeho túžby po plnom živote v lepšom svete, ku ktorému smeruje spoločné úsilie našich rúk a umu.“

Pamätná tabuľa Bélu Bartóka

(Ladislav Snopek, 1971)

Nápis: V tomto dome žil a tvoril v rokoch 1894 – 1908 hudobný skladateľ a humanista Béla Bartók.

Pamätník SNP

(J. Kulich, D. Kuzma), 1974. Nápis: „PAMÄTAJ, ŽIVÝ, NA ROK ŠTYRIDSIATY ŠTVRTÝ, KEĎ ODHODLANÍ NA SMŤ

POVSTALI PROTI FAŠISTICKEJ SMRTI
SYNOVIA VERNÍ A HOLOU HRUĐOU
ZAŠTÍTILI MAŤ TO BRONELI UŽ ZORE,
KTORÉ ROZŽAL NA OBZORE STALIN-
GRAD"

Slovo Stalingrad v minulých desaťro-
čiach neznáme osoby odstránili.
Momentálne je nápis kompletný.

Stĺp a busta Jána Langoša

(autor: Ján Hoffstädter), 2007, pred
budovou Najvyššieho súdu SR, Nám.
SNP 28. Aktivista Verejnosti proti násiliu,
minister vnútra Československa, vedúci
Ústavu pamäti národa, ktorého bol zak-
ladateľom, tragicky zahynul.

Jeho priatelia a známi z verejnej zbierky
zaobstarali pamätnú tabuľu s bustou,
ktorú odhalili 17. 11. 2007 v Bratislave
na Nám. SNP na budove v ktorej síd-
lil ÚPN, dnes Najvyšší súd SR. Pri
rekonštrukcii budovy pamätnú tabuľu
sňali pod novým politickým vedením

HZDS, ktorému býval Ján Langoš ako
predstavitel' KDH v opozícii a neboli
ochotní ju na fasádu znovu umiestniť.
Nadácia Jána Langoša potom inicio-
vala opätovnú inštaláciu pomníka J.
Langošovi. Odhalil ho minister vnútra
Daniel Lipšic 10. 12. 2010. Pomník tvorí
spomenutá pamätná tabuľa s bustou
na mramorovej stále len pár metrov od
pôvodného umiestnenia.

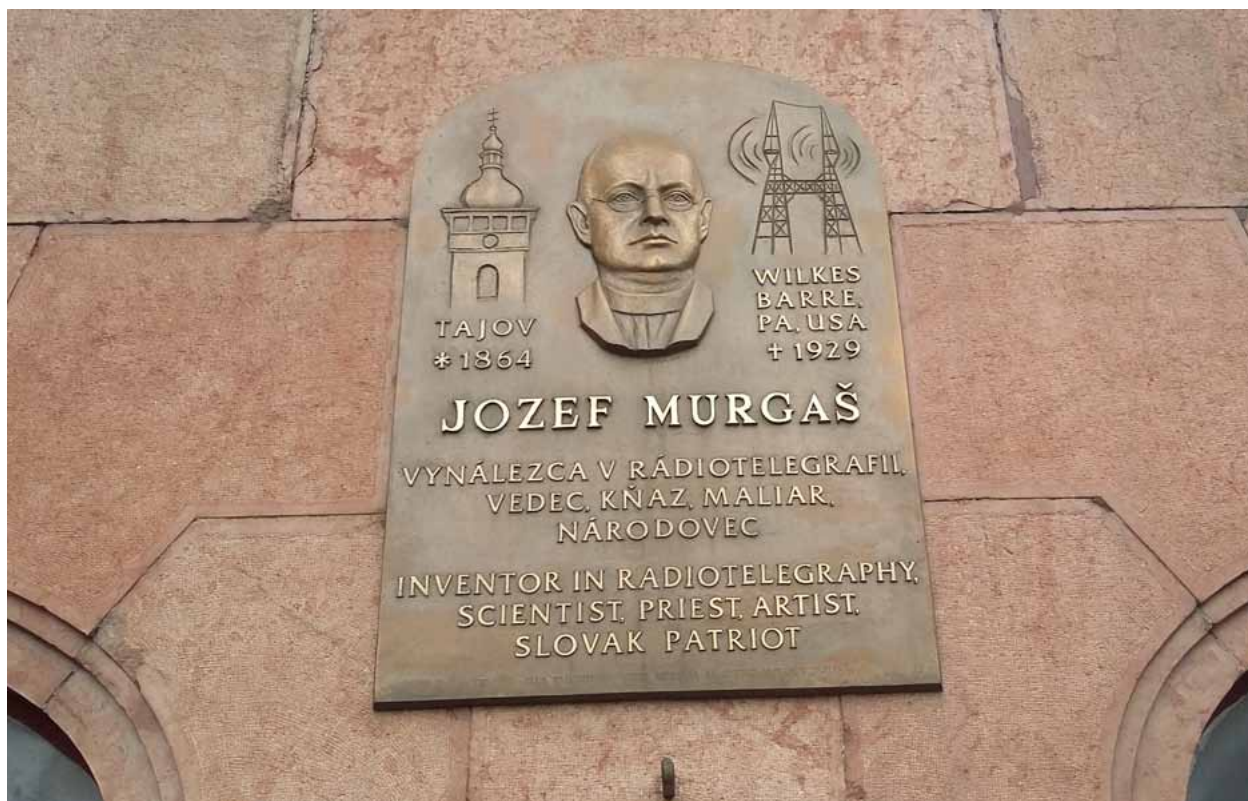
Pamätník novembrových udalostí 1989

Fasáda budovy nemocnice Milosrdných
bratov, 2006, autor: Samuel Jablonka.
Nápis:

„LEN TEN, KTO SI SLOBODU VYBO-
JOVAL, JE JEJ HODEN" NA TOMTO
MIESTE SME SA V NOVEMBRI 1989
ROZHODLI VZIAŤ ZODPOVEDNOSŤ
ZA BUDÚCNOSŤ DO SVOJICH RÚK.
ROZHODLI SME SA SKONCOVAŤ S
KOMUNIZMOM A NASTOLIŤ SLOBODU
A DEMOKRACIU.

**PAMÄTNÁ TABUĽA NOVEMBROVÝCH UDALOSTÍ 1989 NA FASÁDE
NEMOCNICE MILOSTRDNÝCH BRATOV. FOTO ISTVÁN VERES**

Pamätná tabuľa Vladimíra Clementisa

Na fasáde domu SNP 3, autor J. Vavro, 2014. Nápis: 1902 – 1952

„V TOMTO DOME PÔSOBILO V ROKOCH 1930 – 1938 DR. VLADIMÍR CLEMENTIS, VÝZNAČNÝ KULTÚRNY PRACOVNÍK, SPOLUZAKLADATEĽ POLITICKO-KULTÚRNEJ REVUE DAV, ZASLÚŽILÝ FUNKCIONÁR KSČ A ŠTÁTNÍK ĽUDOVODEMOKRATICKEJ ČSR.“

Pamätná tabuľa Petra Legnera

Autor: Tibor Bártfay, 1990. Tabuľa je replikou pôvodnej pamätnej tabule z roku 1968, ktorú normalizačný režim odstránil. Vznikla na pamiatku Petra Legnera, ktorý pri okupácii Bratislavy sovietskymi vojskami v auguste 1968 tragicky zahynul.

Pamätná tabuľa Jozefa Murgaša na bočnej fasáde poštového paláca

Nápis: „Tajov 1864 – Wilkes Barre, PA, USA, 1929. Vynálezca radiotelegrafie, vedec, kňaz, maliar, národovec“

Pamätná tabuľa Trianonskej mierovej zmluvy

Bola nainštalovaná v roku 2010 z iniciatívy Slovenskej národnej strany k 90. výročiu podpisu zmluvy. Pri odhalení sa plachta zasekla, a predseda SNS Ján Slota ju nemohol riadne odstrániť. Preto vyskočil na parapetu okna aktivista Alojz Hlina, a zvesil plachtu so slovami: „Ja ju odhalím, nie neslobodní ľudia, len slobodní ju môžu odhaliť.“

Malé obchody vs. obchodné domy

(Prevádzky na námestí)

**POHLAD NA KOSTOL SV. TROJICE V 70. ROKOCH A V ROKU 2016.
ZBIERKA JURAJA HORVÁTHA A ISTVÁNA VERESA**

Keďže počas 20. storočia väčšina pôvodných historických budov na Námestí SNP bola zbúraná, je celkom samozrejmé, že prevádzky, ktorých názvy môžeme nájsť na historických pohľadniciach povedzme z medzivojnového obdobia, zmizli. (V prípade starého Kamenného námestia je to bez debaty, pretože bolo asanované kompletne celé námestie s okolitými budovami). Zmena architektonického charakteru námestia spôsobila aj zmenu charakteru predaja

všade tam, kde na mieste jedno či dvojposchodových meštianskych domov vyrástli moderné obchodné či multifunkčné domy (napríklad Brouk a Babka, Otex, Družstevné domy), ktoré sa stali novými dominantami Námestia. Čo sa týka súčasného stavu námestia SNP všeobecne platí, že v najväčšej miere prežili historické budovy, ktoré patria do vlastníctva rôznych cirkevných inštitúcií. Cirkevné budovy na námestí a v okolí prežili asanačné vlny 20. storočia v 100% stave: Kostol svätej trojice, kostol reformovanej cirkvi, kostol milosrdných bratov, Kostol sv. Ladislava, Kostol sv. Alžbety, Kostol a škola uršulínok, atď.). Prízemné priestory týchto budov reprezentujú podobnú formu predaja ako povedzme pred 50 až 70 rokmi. Na Námestí SNP sú to priestory patriace k budovám milosrdných bratov na Kamennom námestí (respektíve na Špitálskej ulici) blok od Kostola sv. Ladislava až po Kostol sv. Alžbety.

„V 40-tych rokoch, keď človek prešiel cez Tržné námestie na Dunajskú ulicu, videl veľa malých obchodov, maličné prevádzky, do ktorých sem-tam bolo treba zájsť a kúpiť si niečo. Námestie žilo, nie ako teraz.“

János Fridetzky

SNP 8-11

Možno najzachovalejšia časť námestia z tohto hľadiska je severný rad domov (Nám. SNP 8-11), známy ako kostol a nemocnica milosrdných bratov. Pod týmito adresami v rokoch socializmu fungoval známy obchodný dom Kamzík, potraviny ASO, Orient café, aj Kino Praha (predtým Atlon) a na dolnom konci bloku cukráreň a lekáreň.

V súčasnosti: Svet blúzok, Kaviareň Messerschmidt (vo vnútri súkromné Múzeum 17. Novembra), potraviny Billa, Kláštorň pivo, Ľudová predajňa, reštaurácia Flagship, stávková kancelária Niké, Raiffeisen Bank, Knihkupectvo Lúč, Cake – pekáreňské výrobky, lekáreň Milosrdní bratia.

SNP 1-6

Ďalší, čiastočne zachovalý rad domov je na Nám. SNP 1-6, ktorý tvorí západnú hranicu námestia. Bloku dominuje kostol reformovanej cirkvi. Kostol je v prevádzke, v roku 2015 boli na vchody namontované vysoké mreže, pretože ľudia bez domova znečisťovali vchodové schody a ostatné časti budovy.

Kostol začali stavať najmä zásluhou Eleméra Balogha, ktorý v tom čase bratislavskú kalvínsku obec viedol. Kostol a príslušný nájomný dom postavili na mieste zbúraného skladu solného úradu. Konkurz síce vyhral mladý miestny architekt Franz Wimmer, ale plány dali prerobiť F. Opaterným. Ku kostolu patrí aj dom z druhej strany (Obchodná 12), a spolu tvoria tzv. Kalvínsky dvor. V iných uhorských mestách bolo zvykom, že k novým kostolom postavili aj nájomný dom, kde býval aj farár. V Bratislave sa to stalo prvýkrát. Malo to ale svoju logiku. V októbri 1912 dokončili nájomný dom a z nájomov mohli dofinancovať postavenie kostola. Ten odovzdali v októbri 1913. Ďalšou raritou stavby je, že je to prvý kostol v Bratislave, v ktorom použili staviteľa železobetón.

Pod číslom SNP 2 bola v 90. rokoch vytvorená pasáž Zlatý jeleň. Pomenovanie pochádza od hostinca, ktorý tu prevádzkovali podľa historika Tivadara Ortvoja už v 17. storočí. V nárožnej budove (SNP 6) sídlil v uhorských časoch Kráľovský solný úrad.

V súčasnosti: 1. Day – alko a nealko nápoje, Vinotéka/Bar Vinopolitan,

Cestovná kancelária Pelikán,
Nebanková organizácia Express
peniaze, Cafe 2002, Millenium café,
reštaurácia Pulizter u Zlatého jeleňa,
Kvetinárstvo, talianska reštaurácia Mille
Baci, bio a eko produkty Dr. Feelgood.

SNP 34-36

Budova Slovenskej pošty (pôvodný názov Poštový palác) predstavuje silnú architektonickú kontinuitu na námestí. V roku 1778 bolo zbúrané mestské opevnenie a zasypaná priekopa. Na jeho mieste, pri vyústení Uršulínskej ulice a priestranstve využívanom ako trhovisko, bol postavený

„V budove solného úradu sa v rokoch 1840 a 1849 bývali Serafína a Stefánia Vrábelyové, dcéry kráľovského poštového riaditeľa.

BUDOVA POŠTOVÉHO PALÁCA, 2016.
FOTO ISTVÁN VERES

Boli hudobne veľmi nadané. Neskôr sa presťahovali do dnešného Poštového paláca, kde ich navštívil aj Liszt, Brahms, Rappoldi, atď.“

**Tivadar Ortvay: Ulice a námestia
Bratislavy, 1905**

neskorobarokový palác, ktorý patril pôvodne barónom Wachtlerovcom a neskôr grófom Szapáryovcom. Od roku 1850 sa stal sídlom Uhorského kráľovského poštového riaditeľstva, aj vďaka svojej výhodnej polohe. Dovtedy prvá telefónna centrála v Prešporku bola v jednom z bytov na druhom poschodí domu na nároží Schöndorfskej ulice (teraz Obchodnej) a terajšieho Hurbanovho námestia. Prvá telefónna centrála postupom času nevyhovovala narastajúcim podmienkam poštových, telefónnych a telegrafických služieb. Z toho istého dôvodu bola takmer po polstoročí začiatkom 20. storočia nutná výstavba nového Poštového paláca na mieste paláca Wachtlerovcov. Architektonická súťaž bola vypísaná dvakrát a víťazom obidvoch súťaží bol budapeštiansky architekt Gyula Pártos. Nový poštový palác bol dostavaný v roku 1912. V rokoch 1928 – 1930 bola realizovaná dostavba hlavnej pošty – budovu rozšírili o západné krídlo a štvrté podlažie, čo si vyžiadalo likvidáciu ďalších dvoch domov na Hurbanovom námestí. Fasádu prístavby, ktorá mala viac ako 17 m, riešili ako pokračovanie pôvodného Pártosovho objektu.

SNP 33

Budova Bankového paláca (od 90. rokov rokov sídlo Ministerstva kultúry SR, predtým sídlo Tatra banky) bola postavená v rokoch 1922 – 25, podľa návrhov architekta J. Harminca. V jednom z dvoch pôvodných zbúraných domov sa narodil v roku 1874 hudobný

POHĽAD NA DUNAJSKÚ ULICU PRED ROKOM 1918 A V ROKU 2016. FOTO ZBIERKA JURAHA HORVÁTHA A ISTVÁNA VERESA

skladateľ Franz Schmidt. Na vyšších poschodiach boli byty, v suteréne kino Tatra (neskôr Pohraničník). V 70. až 80. rokoch budovu používala Slovenská televízia. Okrem ministerstva tu v súčasnosti sídli aj divadlo Astorka.

SNP 30 - 32 – Budovy OD Dunaj

Prevádzky pred postavením OD v1- a 2-poschodových domoch: bufet, občerstvenie, oprava obuvi, Slovenská kniha, syry, drogéria

Počas socializmu a 90. roky: Dom odievania, Domáce potreby, kníhkupectvo Lacné knihy

V súčasnosti: v suteréne Klub Dole (diskotéka),

Na prízemí: kaviareň a kníhkupectvo Gorila Urban Space, kvetinárstvo, parfumeria, oblečenie Top Fashion

4. poschodie: KC Dunaj (predtým redakcia denníka SME)

SNP 29

Sídlo banky ČSOB, predtým obchod Otex (textil)

SNP 28

Najvyšší súd SR

SNP 27

Poľský inštitút (od roku 1950)

Zaniknuté prevádzky: kaviareň Útek z Egypta

SNP 25 - Stará tržnica

Zaniknuté prevádzky na prízemí: Dworák Ernő – a fehér galambhoz (U bieleho holuba - emblematický obchod s potravinami na rohu budovy, ktorý fungoval na námestí už pred postavením tržnice v roku 1910, potom sa do tržnice presťahoval), prevádzka Frankl Mór (pred I. sv. vojnou).

V časoch socializmu: oprava pančúch,

predaj ľadu, Ryba, samoobsluha (potraviny), pekáreň, kaviareň Kleopatra (do roku 2008)

Zaniknuté prevádzky, ktoré fungovali vo vnútri budovy do 2008: India – Nepál – Tibet: exotický tovar, Ethno sumba – oblečenie, Slovenské syry, oprava obuvi, vináreň, Sunny tea – sypané čaje, pekáreň, noviny a tabak

V súčasnosti: LAB café, reštaurácia Merica, farmárske potraviny U Paulíka, kaviareň DobreDobré, Hotel Art Passage (nad Centrál pasážou)

Hala slúži trhom každú sobotu, ostatné dni sa prenájom na akcie rôzneho typu alebo je zatvorená.

Po otvorení na fasáde tržnice figuroval nápis: Városi vásárcsarnok. V medzivojnovom období ho nahradili trojjazyčným nápisom: Mestská tržnica – Markthalle – Vásárcsarnok. Od roku 1999 (rekonštrukcia a otvorenie budovy) na fasáde figuruje nápis Stará tržnica.

SNP 24

Meštiansky dom dvojposchodový. Prevádzky v minulosti: pekáreň, pražiareň kávy.

V súčasnosti: vývarovňa U Jakuba

SNP 23 - Manderla

Zaniknuté prevádzky:

Prízemie: mäsiarstvo Rudolfa Manderlu (posledné mäsiarstvo tu zaniklo v roku 2008), vývarovňa Vojtecha Szatinského (40. roky), zmrzlina (50. roky)

1. poschodie: Café Grand

V jednoposchodovom dome pred postavením výškovej budovy: Rudolf Grünwald, Slubek, Schlesinger Tivadar Dávid

V súčasnosti na prízemí: Kuskus fast food, Herňa Grand

SNP 21-22

Zaniknuté prevádzky: Lekáreň, Sazka-Športka, Tabak, Cukrovinky

V súčasnosti: Lekáreň, Fio banka, stávková kancelária Niké, predajňa vína (Vino Levice)

SNP 15 - Roľnícky dom

Zaniknuté prevádzky: hostinec Zlatá hus, Duschinsky G. - oblečenie, Roľnícka vzájomná pokladnica, v 60. až 70. rokoch Tempo (lahôdky a občerstvenie)

V súčasnosti: na nároží pobočka Sberbank (predtým Volksbank), Mystiq spodná bieleizeň, Café Vienna

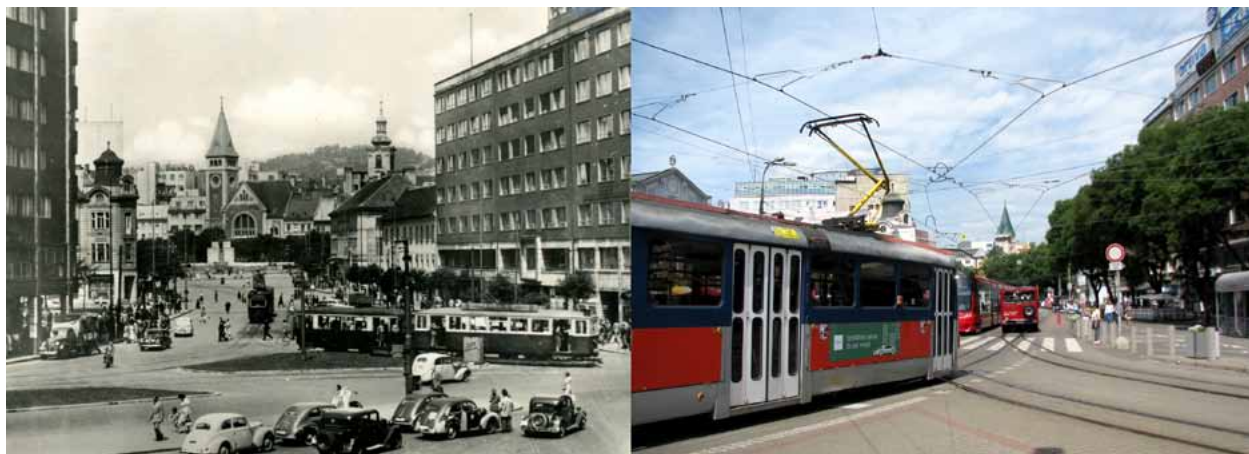
SNP 14 - Družstevný dom

V súčasnosti: cestovná kancelária Hydrotour, McDonalds, Music club/bar Babylon

Dunajská 1

Nájomný dom (E. Steiner)

V súčasnosti: Jawa koloniálny nábytok, kaviareň Le Fajnsmeker, reštaurácia Unas

PREMÁVKA NA NÁMESTÍ V 50. ROKOCH ROKOCH A V ROKU 2016.
FOTO ZBIERKA JURAJA HORVÁTHA A ISTVÁNA VERESA

Zaniknuté prevádzky v asanovaných domoch na starom Kamennom námestí a v okolí:

Neurath železiarstvo, Hotel Rudolf
(predtým hostinec Zlatá merica),
Ryba, Hackenberger testvérek
(koloniálny tovar), Bauer János, Madert
E. Vaskereskedés (železiarstvo),
Štollwerck (stánok), Kohl György
oblečenie Kohl-Weiss Eisenhandlung,
na st kjamennom J. Kinkele – Obchod

s múkou, F. Boell zdrav. pomôcky
(Dunajská ulica), Teta potraviny,
Slovenská pivnica (dnes Baťa),
Kníhkupectvo Melantrich, Haller János
vendéglője (pred 1. sv. vojnou), Zum
weissen Elefanten, Berghoffer János,
Werner

Súčasná prevádzky

Hudobniny, optika, Baťa, potraviny
Lidl, piváreň U Zlatého bažanta, Jawa
koloniálny nábytok, Kaviareň Steinplatz,
Kryštálové sklo, lekáreň.

DOLNÁ ČASŤ NÁMESTIA REPUBLIKY V MEDZIVOJNOVOM OBDOBÍ.
VLAVO ŽELEZIARSTVO NEURATH A BUDOVA HOTELA RUDOLF,
KTORÉ BOLI PRED POSTAVANÍM PRIORU ASANOVANÉ. FOTO AMB

Survivors

Napriek tomu, že v rokoch socializmu kostoly pre aktérov nepredstavovali žiadne hodnoty, skôr naopak, na Námestí SNP a na Kamennom námestí skoro všetky cirkevné budovy asanácie prežili. Okrem nich na námestí máme prevádzky, ktoré slúžia svojmu účelu už viac ako 60 rokov. Absolútny rekord drží budova Slovenskej pošty, ktorá od svojho otvorenia v roku 1912 slúžila iba pošte, či už kráľovskej uhorskej, alebo slovenskej.

V 90. rokoch ju kúpila Erste Group, a odvtedy slúži ako pobočka Slovenskej sporiteľne. Od svojho vzniku sa stala jednou z dominánt námestia. Július Satinský vo svojej knihe Chlapci z Dunajskej ulice spomína, ako sa mladí chlapci z okolia hrali v turniketových vstupných dverách sporiteľne, ktoré boli veľkou raritou v 40. a 50. rokoch. „Starý pán, ktorému slovenčina celkom do krvi nepretiekla, kričal po nás: Hodťe do riťu!" Turniketové dvere v 60. rokoch boli vymenené, v súčasnosti sú tam opäť.

Budova Slovenskej sporiteľne

Funkcionalistická budova Juraja Tvarožka bola odovzdaná v roku 1931 ako budova Mestskej sporiteľne.

Roľnícky dom

Náročné priestory budovy slúžia pri najmenšom od medzivojnového obdobia finančníctvu. Terajšia funkcionalistická budova (Emil Belluš, 1934)

DÔLEŽITÝ STRETÁVACÍ BOD „POD HODINKAMI“. HODINKY A ZVONČEKY NA FASÁDE OD PRIOR SÍCE PODĽA I. MATUŠÍKA VZNIKLI LEN NÁHODOU (ARCHITEKT STRETOL VÝROBCU ZVONČEKOV V ČECHÁCH), NO PREDTÝM NA FASÁDE BUDOVY NEURATH TIEŽ BOLI, ČIŽE ASANÁCIU ISTÝM SPÔSOBOM PREŽILI AJ ONY.

nahradila pôvodný dvojposchodový nárožný dom, ktorý už v čase asanácie slúžil ako sídlo Roľníckej vzájomnej pokladnice. Pred I. sv. vojnou tu fungoval obchod s oblečením, predtým zájazdny hostinec Zlatá hus, v 60. a 70. rokoch občerstvenie Tempo. Momentálne slúži ako pobočka Sberbanku finančníctvu.

Poľský inštitút

Budova pochádza z prvého desaťročia 20. storočia. Inštitút v nej vznikol v roku 1950 s názvom Nové Poľsko, v 1982 bol premenovaný na Poľské informačné a kultúrne stredisko. Názov Poľský inštitút nesie od roku 1994. V súčasnosti slúži ako priestor pre výstavy a rôzne akcie. Horné poschodia budovy chátrajú. „Od-kedy si len pamätám, vždy tam bol ten Poľský inštitút.“ (František Janík, 1945, rodák z Rovinky)

ORÁLNA HISTÓRIA

Reflexie ľudí – kritika zmien

Búranie historických budov / postavenie Prioru

Ivan Matušík, Ing. arch.

Nie je to dopovedané v širších vzťahoch. Teraz stále cítiť, že to tam bolo vybúrané, a... čo. Možno tam patrí niečo, aby to viacej žilo. Ani križovatka nie je dobudovaná. Základom problému je totiž doprava. Preto sa to aj začalo tam, to búranie, lebo to bolo najbližšie ku križovatke.

Ján Budaj, politik, aktivista

Architekt na západe musel byť účelný, ale architekt v Sovietskom zväze musel byť pompézny. Nesmierne veľké rovné plochy s nesmierne veľkými vežami. To vidíte všade v Sovietskom zväze a podľa toho vznikol aj od Prior s hotelom Kyjev.

Štefan Holčík, archeológ

Ako to búranie vnímala vtedy spoločnosť? Nijak. Vtedy ani nebola možnosť niečo nejako vnímať. Nijaký iný obchodný dom tu predtým nebol. V Olomouci postavili Prior v centre mesta, predtým zbúrali gotický kostol. Podobne v Jihlave a na mnohých miestach. Kolegovia archeológovia tam vykopali úžasné veci, ale nedalo sa s tým nič robiť, lebo taká bola tendencia v celom Československu. Domy, kde je teraz Sberbank, boli postavené v 30. rokoch. Až kunsthalle pochádza zo socializmu. Tak tu to dopadlo nie tak zle, dá sa to akceptovať.

Ivo Štassel, riaditeľ MUOP

OD Prior je podľa niektorých socialistický gýč, a nemožno ho vyhlásiť za pamiatku. Autor totiž mal pred niekoľkými rokmi taký zámer, keď developer prišiel s tým, že OD Prior s hotelom Kyjev idú zbúrať. Ale nemá to hodnoty kultúrnej pamiatky. Je to tuctová architektúra, aj keď má niektoré detaily pekne vypracované. Ako PKO. Pamiatkou sa môže stať to, čo má extra hodnoty. Keby bol postavený niekde v Dúbravke na zelenej lúke, tak by možno prešiel, ako pamiatka, ale keďže kvôli tomu boli zrúcané iné pamiatky, tak žiadny pamiatkar za to hlasovať nebude. To je daň za to, že sa dopustili tej asanácie.

Architekt napríklad aj priznal, prečo tá

budova dostala trojuholníkový tvar, každý si myslel, že to bol geniálny nápad, dať tam trojuholník, ako symbol tej energie, toho buldozéra. Lenže to bolo tak, že on chcel tú časť postaviť v tvare štvorca, ale akurát tam mala byť zastávka metra, ktorú musel rešpektovať, a tú jednu stranu tej budovy skosil, tak mu vyšiel trojuholník. Čiže vidno, že OD Prior nebol celkom hodnotný zámer, ale niečo, čo muselo vzniknúť, a bolo tvrdo limitované. A takto sa stráca tá hodnota. Ale treba povedať aj to, že je to priestor funkčný, ktorý dodnes slúži. Je to jeden z mála veľkopriestorov, ktorý má svoje nosné stĺpy, ale dá sa modifikovať, prestavať z vnútra, čo sa viackrát aj stalo. Zvonka má obklad z ušľachtileho kameňa, ktorý potrebuje len bežnú údržbu. Nie je to zlý objekt, ale veľkú hodnotu pre pamiatkarov nemá.

Ivan Matušík, Ing. arch.

Jedno hľadisko je dopravné riešenie toho uzla, a ak sa nájde riešenie, a zostane tam miesto, tak ostatné treba dostávať. To zase závisí od investora. Ale doprava nepotrebuje tú celú plochu ktorá vznikla asanáciou. Treba sa rozhodnúť či tam nejaký objekt patrí alebo nepatrí. Nikde nie je napísané, že to tak musí ostať na večné časy. Nejakú optimálnu výstavbu by to znieslo.

Štefan Holčík, archeológ

Ja by som to urobil tak, že OD Prior by som obstavoval zo všetkých strán domami na tých miestach, kde pôvodne stáli. Aj Dunajskú ulicu by bolo dobré dostávať. Namiesto parkoviska domy, a parkovisko presunúť pod zem.

Ján Budaj, aktivista, politik

Je to zadný dvor Starého mesta. Nemôže takto vyzerieť. Buď dostávať Špitálsku ako konzervatívnu ulicu, ale dôležitejšie by bolo pred OD Priorom postaviť niečo s takým objemom ako povedzme Manderla, aby to uzatvorilo to námestie. Ten priestor nemá intimitu, vzbudzuje dojem, že je tam len cesta. A tunel sa plánuje už od 30. rokov. Čo sa týka hornej časti Námestia SNP, treba ho vrátiť ľuďom. Aby tam sedeli ľudia pod slnečníkmi, hrali kapely, a nezavadzalo nevydarené parkovisko. To je jedna z najlacnejších záležitostí z hľadiska mesta. Ale hore ten trávnik nesmie byť zakázaný. Nech tam ľudia ležia na dekách. Stromy buď úplne orezať alebo ich vymeniť za mladé, aby bolo vidno kalvínsky kostol.

Celé sa to malo stať noblesným miestom. Také vtedy boli aj ceny nájmov tých priestorov. Oblek ste nedostali všade, len v dome odievania, v Dunaji. Alebo ešte v Ozete oproti dvom levom, ale bol to problém. Ale stal sa opak, celé okolie sa kvôli tej soche balkanizovalo. V priestoroch máme lacné, turecké a čínske záležitosti. Žobráci, opilci, kriminalita. To obratisko treba posunúť ďalej. Klobúčnicka ulica sa musí vypratať, potiahnuť Staré mesto na SNP. Tam nemajú čo robiť autá, tam má byť pešia zóna.

Ivo Štassel, riaditeľ MUOP

Považujem za dobrý nápad podkopanie námestia, aby tu nemohlo parkovať ani len jedno auto. Čiže vytvoriť podzemné garáže. Ďalej treba vrátiť trhy na námestie, ako majú vo väčšine veľkých miest, blší trh, gastro trh ako vo Viedni, atď. Aby to námestie nasávalo ľudí, nie odrádzalo, lebo pamätník ľudí len odrádza. Ja by som dal preč aj električku. Mikrotrasy pôsobia katastrofálne na staré budovy. Treba vytvoriť pešiu zónu so sedeniami a električka by dávala prednosť chodcom.

Po revolúcii vznikol nápad, ktorý počítal s premiestnením Pamätníka SNP, ale to bola kacírka myšlienka, lebo u nás keď niečo chcete premiestniť, tak sa to berie, že to chcete odstrániť. 90. rokoch vznikol ďalší projekt. Na Námestí SNP chceli vytvoriť namiesto toho pomníka podzemné garáže a prvé podzemné podlažie by bolo obchodná zóna. S tým,

že ten pomník tam na vrh tohto celého vrátia. Architekt mi ale vtedy prezradil, že dali si urobiť prieskum rentability, a oni im to neodporučili, lebo vraj u nás ľudia majú averziu voči podzemným prevádzkam. Všetko skrachuje, čo otvorila v podzemí. Ale ani zo spomínaného projektu nič nevzniklo, investor to nepočítal.

O Obchodnej ulici napríklad robili štúdiu, v rámci ktorej zistili všetky aspekty a zaujímavé názory obyvateľov, pôžitkárov. Človek by myslel, že pre ľudí na Obchodnej je prvoradá bezpečnosť a čistota. Ale tieto aspekty boli iba na druhom a tretom mieste. Ľudí odrádza nedostupnosť kvôli chýbajúcemu parkovaniu. Ale vyzerá to tak, že podzemné garáže na Kollárovom námestí prejdú, čiže to trochu zmení túto situáciu. Celkovo z dlhodobého hľadiska sa mesto chce zbaviť motorizmu v centre, ale zas nemôžete vyvesiť značku zákazu vjazdu a tváriť sa, že tu nik nebýva. Nejaký ten kompromis musí vzniknúť.

Spomienky na staré časy

František Janík (1945)

„Ja som vyrastal v Rovinke. Každú nedeľu som na bycikli som išiel do Podunajských Biskupíc, tam nasadol na autobus, ktorý mal konečnú na Šafárikovom námestí. Odtiaľ som vybehol hore na Nám. SNP, kde v Palacke (Hotel Palace) dolu bola cukráreň. Tam som si dal jahodový pohár so šľahačkou. Každú nedeľu. Teraz je tam tuším banka...”

Marta Gombosová, rod. Szarková (1954)

„Na námestí SNP mohol vtedy človek nakúpiť všetko. Keďže nebolo toľko áut, okolo roku 75, pekne sa dalo zaparkovať pred Obchodným domom Dunaj, alebo hocikde, a tam hneď nakúpiť, povedzme oblečenie, hore na Suchom mýte kuchynské, či iné domáce potreby, u Baťu pred Michalskou zas topánky. Všetko bolo na jednom mieste, nehovoriac o tých malých obchodoch, ktorých ešte vtedy bolo v meste neúrekom...”

Magdaléna Jandová, (1929)

„OD Prior podľa mňa slúži dobre svojmu cieľu. Je napríklad výhoda aj to, že oproti Prioru otvorili ten Lidl. Lebo keď tu zlacnia niečo, povedzme syry, hneď na to aj v Tesco spustia nejakú akciu. A kým sme mali len to Tesco, oni si mohli dovoliť to, že držali ceny hore, lebo nemali konkurenciu.”

Klára C. (1948)

„Predtým to námestie aj s obchodmi slúžilo všetkým, nie len mladým, či turistom. Na starších ľudí, ako ja, v tých obchodoch teraz skoro nič nedostať.”

Viktor Ivanics (1939)

„Na začiatku 60. rokov som ako zamestnanec Doprastavu chodil pravidelne do Bratislavy. Oproti Manderláku, keď ešte nestál Prior, boli vysoké rodinné domy. Presne oproti Manderláku na rohu mala predajňu firma Ryba, ale dalo sa tam aj najesť. Bol som tam niekoľkokrát, no raz mi k tej rybe dali taký štiplavý šalát, že sa to dalo len veľmi ťažko zjesť. Mali aj iné hotové jedlá z ryby a piekli aj čerstvé ryby na počkanie. Na to ale samozrejme bolo treba čakať. Ináč tam celý roh smrdel od rýb. Vyššie na Námestí SNP pred tržnicou sa predávalo zo stánkov. Predávali tam aj Maďari, či Bulhari. Človek sa mohol najesť za pár halierov.“

János Fridetzky (1941)

„My sme bývali na Dunajskej ulici, rodičia tam mali obchod so zdravotníckymi pomôckami. Na Rajskej, vtedy Reichardovej stáli hlavne prízemné vinohradnícke domčeky. Obývali ich vinohradníci, z okolitých kopcov tam aj viezli hrozno kočmi, a cez pivničné okná to hrozno bolo prepravené do domu priamo z koča. Ako deti sme tam chodili pre hrozno, sem-tam sa nám podarilo ukradnúť strapec, bolo to celkom chutné.“

**POSLEDNÝ VINOHRADNÍCKY DOMČEK
NA RAJSKEJ ULICI, PŘÍKLAD PŮVODNEJ
ZÁSTAVBY. FOTO ISTVÁN VERES**

Ladislav Lovisek (1925)

„Do Manderláku do Café Grand sme so švagrom Hansim chodili hrať šach. „Na starom Priori bolo zas dobré, že bolo dostať všetko, nielen potraviny a oblečenie ako teraz, ale napríklad aj klince a náradie. Teraz nie je žiadne železiarstvo v okolí...“

Gabriela Urbánová (1956)

„Ako gymnazistky sme chodili do hotela Kyjev na cinzano. Jeden drink stál 11 korún. Hotel bol samozrejme prázdny, ale do baru sme chodili rady, to bol vtedy veľký štýl... “

Magdaléna Jandová, (1929)

„V 50. rokoch tu žil istý mládenec, trošku možno duševne postihnutý, ináč dospelý človek. Pochádzal z dobrej rodiny, no robieval to, že sa postavil do križovatky, a palicou začal riadiť premávku. Hral sa na policajta. Volal sa Lacika. Poznal ho každý, ani policajti ho nebuzerovali, vedeli, že je neškodný. Niekedy nasadol na električku, a začal kontrolovať lístky. Bola to známa postava centra mesta, ako predtým Schöne Náci...”

Ágota Grendelová (1953)

„Keď Prior otvorili, tam bolo obrovské množstvo ľudí. Pred schodmi stáli v štyroch radoch. Raz, keď sme sa tam vozili po tých schodoch, sme všimli, že nás dvaja chlapci prenasledujú. Potom sme zistili, čo chceli: nič iné, len ukradnúť moju novú šiltovku, ktorú aj ukradli. Oproti, do obchodu Teta sme chodili pre ukrajinské maslo, ktoré predávali vo veľkých blokoch, kúsok odreali, odmerali.”

Štefan Holčík (1944)

„Kamenné námestie bolo malé priestranstvo, oproti vyústeniu Kolárskej ulice a Kostola sv. Ladislava. Námestie bol súkromný pozemok, obstavany budovami, no z jednej časti tam bol len plot. Tam na dvore tesali kamene, hlavne portály, ostenia okien. Pôvodne sa volalo Kőfaragó tér a potom Kő tér. Domy tam mala rodina Rumpelmayerovcov. Tie domy boli mimoriadne krásne, a keď začali stavať Prior, ich bohužiaľ zničili. Boli z konca 18. storočia, no ale aj vnútorná ornamentika bola z konca 18. storočia. Podľa vtedajšieho štýlu tam síce boli nasadené drevené obloženia stien, ale keď to odstránili pred zbúraním, bolo vidno tie nástenné maľby z rokov 1880 - 1890. Ja som ich tam videl, no neviem, či ich niekto fotografoval.”

Viera Satinská (1956)

„My sme sa do Prioru ako 10-roční školáci chodili voziť po pohyblivých schodoch. To tam bola pre nás hlavná atrakcia. Naša prítomnosť tam bola niekedy takpovediac taká intenzívna, že vedenie obchodného domu napísalo oficiálnu sťažnosť na riaditeľstvo našej školy na Nedbalovej...”

Alžbeta Csóková, (1949)

Pre rybu som ja chodila do tržnice, na boku bola predajňa, tam mali aj živé ryby. No rybie šaláty a také veci, ak sa chcel človek najesť. Tá ďalšia Ryba bola tam, kde leží teraz ten kameň pred vchodom OD Prioru. Tam sa zo začiatku chodili najesť aj tí vidiecki ľudia čo ľudia, čo stavali Prior. Autobusy ich viezli od nás z dedín. Od nás z Trstíc chodili aj tam. No najmä stavali Dúbravku a Ovsíšte. Dostali 1200 korún, čo bola veľmi dobrá výplata. Tu v družstve také výplaty neboli.

Hore pri Michalskej bráne v maďarskom knihupectve som si kúpila platne, potom von k Baťovi pre topánky, dole k Manderláku pre svetre.

Daniela Donáthová, (1943)

Grand bola veľmi populárna kaviareň. Na prízemí však bolo mäsiarstvo, a bolo to rozdelené na dve časti, predávali aj varené koleno, klobásy. Koleno bolo absolútny šláger. Sem chodili najmä herci, v dome býval aj Dibařbora. Spisovatelia chodili inde, hore, do Štefánky. V Centrál pasáži bol klub hercov. V tom ruřovom dome medzi Manderlákom a tržnicou bola vináreň a tiež obchod s kávou a pekáreň.

János Fridetzky (1941)

Po bombardovaní v roku 1944 sme vyšli na Dunajskú ulicu pred pasáž, a vidíme, že oproti horí budova železiarstva Neurath. Vtedy som prvýkrát cítil ten zápach keď horí, a vždy keď to cítim, vždy mám pred sebou, ako horel ten Neurath.

**Marta Gombosová,
rod. Szarková (1954)**

Z Trstíc chodil autobus do Bratislavy ráno o 4-tej. O tri štvrté na 6 dorazil do Bratislavy. Do kufrov sme otcovi zabalili zeleninu, lebo stredy, piatky a soboty chodil na trhy a všetko predal. Len keď mal voľno, lebo ináč šoféroval trolejbus. Bolo také, že zelené hrušky mu zbalili do kufra, kufor mal niekoľko dní pod posteľou, a pekne mu dozreli. Na trhu to rýchlo predal. Sliepky, kačky, zo začiatku aj živé prasce, všetko sa dalo predáť. Nebol to vtedy problém. Z Tešedíkova chodilo veľa ľudí, potom z Veľkej Mače a od nás z Trstíc. Ale nebolo to tak ako teraz, že v zime papriky, hydina stále. Sliepky narástli iba na leto. Inokedy veľmi neboli. Potom v 64. až 65. roku už tú úlohu prebralo obrovské centrálné trhovisko na Trnavskom mýte a pestovatelia chodili hlavne tam.

**Marta Gombosová,
rod. Szarková (1954)**

Hore pred Suchým mýtom bol obchod Paleener, domáce potreby. Ja som tam kúpila štamperlíky z umelej hmoty. Vtedy to bola veľká rarita. Švagrovi som do nej naliala, a on že daj mi s tým pokoj, čo to je, ak sa zabavím, nemôžem to ani poriadne rozbiť na zemi.

František Janík (1945)

Raz sme sa zabávali U sedliaka na Obchodnej, 2. januára. Išli sme do roboty síce, ale začali sme takto. Ja som vždy spieval nahlas, ujo Deži tadiaľ chodil trolejbusom, keďže v tých rokoch šoféroval trolejbus. Na druhé ráno sa zastavil na zastávke oproti tej krčmy, počul že tam spievam ja, tak vyskočil z trolejbusu, cestujúcim oznámil, že mu treba na vecko a skočil k nám na pár pohárov vína. Vtedy ešte bol taký zákon, že ak šofér havaruje opitý, tak sa to berie tak, že nemôže za to až tak veľmi, lebo však bol opitý. Potom to samozrejme zrušili.

Ján Budaj, (1952)

Na rohu, kde je teraz Sberbank, bol jeden z tých dobrých bufetov, volal sa Tempo. Za komunizmu sa predávali napr. také šaty, aby všetci vyzerali rovnako. V Tempe napriek tej snahe sa predsa len schádzala absolútne pestrá spoločnosť. Ale vrcholom všetkého bolo kino Čas. Podľa mňa by bolo neuveriteľne úspešné aj dnes. Celý deň premietali žurnály, medzitým išli chaplinovky.

František Janík (1945)

V 50. rokoch bola krčma aj v Starej tržnici, za jej vchodom vľavo. Ale nejak rýchlo ho likvidovali. Chodili tam najmä robotníci v montérkach, potom tam otvorili potraviny. No ale kde je poľské kultúrne stredisko, tam už aj vtedy bolo to centrum. Za milosrdnými vyššie bol veľký obchod s potravinami, Kamzík. Bola tam aj reštika, aj oblečenie.

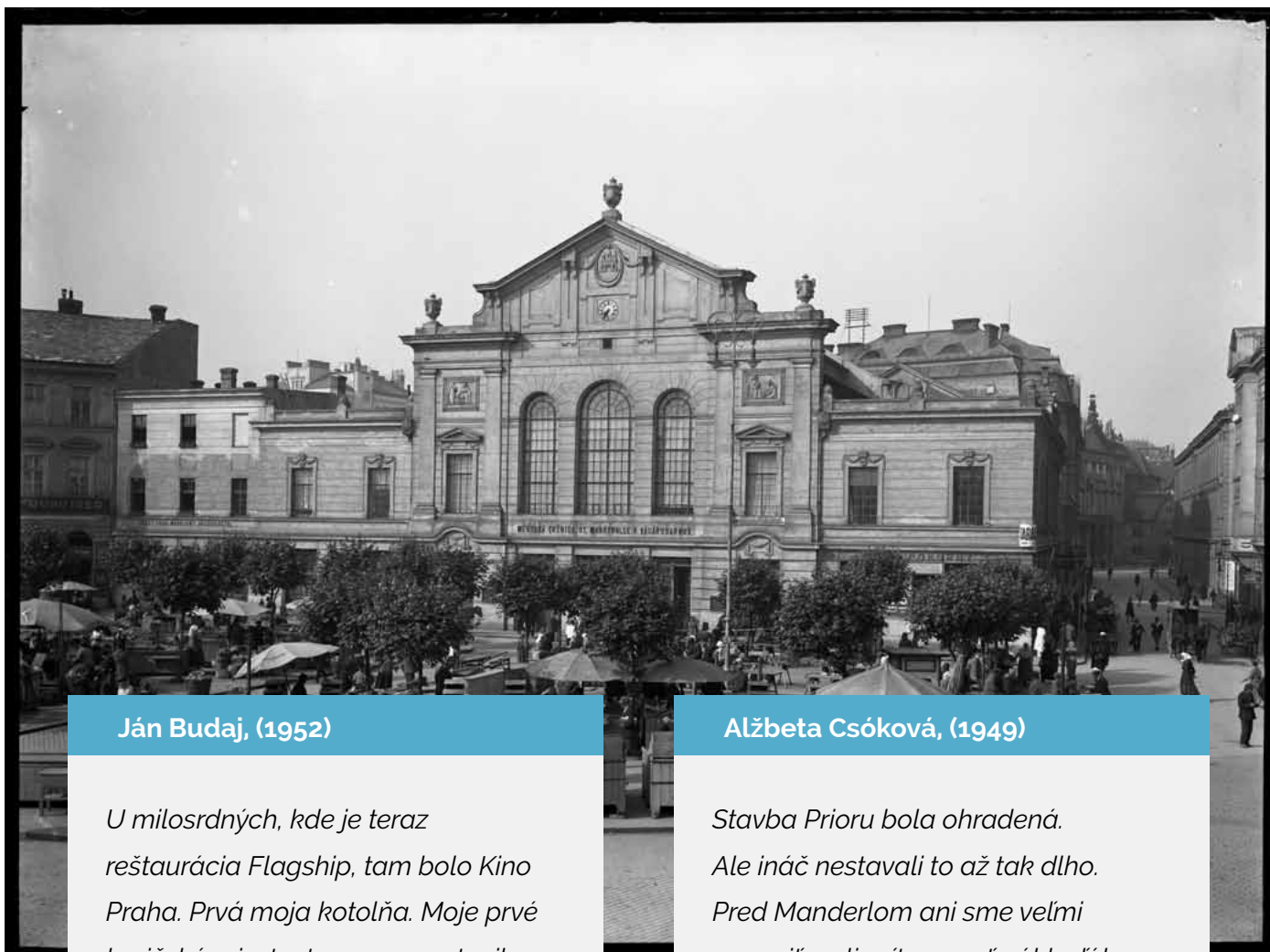
František Janík (1945)

Moja mama tiež chodila na trhy, na Malý trh. Niekedy ma brala so sebou. Tam už vtedy bolo to mäsiarstvo, ale aj obchod s hračkami, ktorý ma samozrejme, viacej lákal. Čo vidiecki predajcovia nepredali do obeda, predali to za lacno miestnym predavačom a išli domov. A hentí to predávali pekne do večera.

Daniela Donáthová, (1943)

Hore pri prechode pri reformovanom kostole bol obchod Jedľa, v ktorom pražili kávu. Tam sa dala kúpiť veľmi kvalitná a čerstvá káva. U milosrdných bola opraváreň pančúch. Dnes to znie smiešne, ale vtedy sa veci nevyhadzovali, všetko sa dalo opraviť. Aj pančuchy. No a oproti stála Stalinova socha, a z istej perspektívy vyzeralo, že Stalin si rukou drží svoje nohavice. Preto ľudia začali hovoriť, že Stalin si drží svoje gate, lebo na námestí zrušili verejné WC. Nehovoriac o tom, že raz na ráno mu na chrbát niekto dal ruksak. Na rohu, kde je teraz Dom umenia, bolo javisko. Volalo sa to Jama. Tam vystupovali herci, komedianti, zabávači. Napríklad aj Ivan Mistrík. Hore pri Kostole svätej Trojice bola Ruská kniha. Tam sa dali kúpiť knihy nielen ruské, ale aj francúzske, anglické, ak sa niekto chcel učiť jazyky.

Ján Budaj, (1952)

U milosrdných, kde je teraz reštaurácia Flagship, tam bolo Kino Praha. Prvá moja kotolňa. Moje prvé kuričské miesto, tam som vystavil kuričské preukazy Langošovi, Mikloškovi. Tam pán Hlina nedávno zriadil múzeum novembra. To je ináč cirkevná budova, a oni tam postavili v 30. rokoch kino. Neviem si predstaviť, čo tam premietali, lebo v tých časoch ešte z hľadiska cirkvi kino bolo skazené miesto. Tam sa možno tí mladí mohli chytiť aj za ruky. A to všetko pod strechou milosrdných. To je tiež kúzlo Bratislavy.

Alžbeta Csóková, (1949)

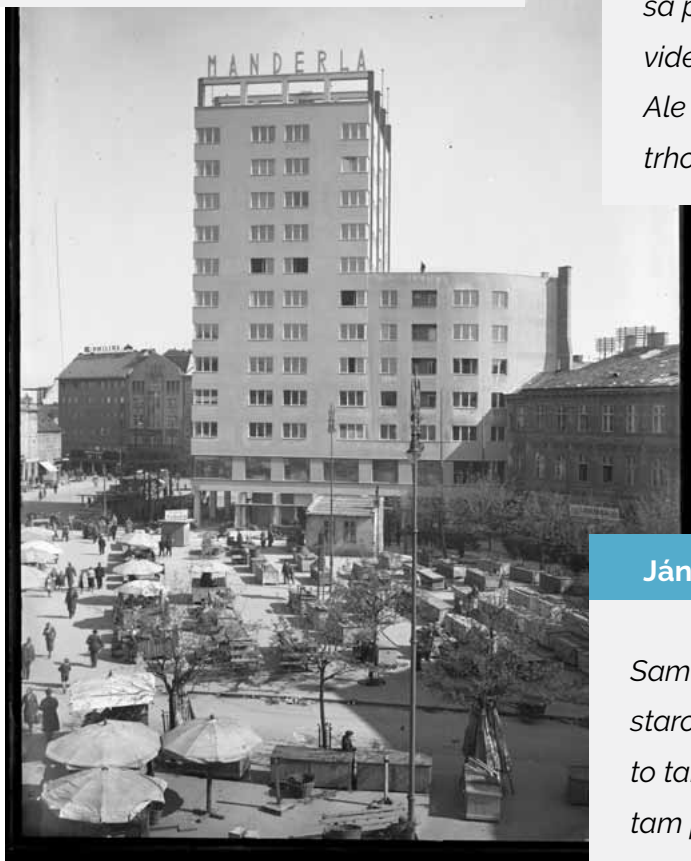
Stavba Prioru bola ohradená. Ale ináč nestavali to až tak dlho. Pred Manderlom ani sme veľmi nepociťovali prítomnosť nákladákov, chodili zozadu. No a keď Prior otvorili, bolo treba čakať pri vchode, tolko prišlo ľudí. Ale to len prvé mesiace, potom sa to už ukludnilo.

Ján Budaj, (1952)

Stalin bol na podstavci a napriek tomu, že to bol Stalin, bolo to premyslené: boli tam tri schody, ktoré vyrovnávali plošinu, a ďalej tam boli lavice pre súdruhov, ktorí, citujem, „po dobre odvedenej práci pre stranu a ľud mohli využívať voľné chvíľky k oddychu.“

Daniela Donáthová, (1943)

„My sme bývali nad Royko pasážou. Vzadu, na Jedlíkovej ulici, kde je teraz detské ihrisko, bol vtedy menší trh a záhrada. Som v tej záhrade bola aj vyfotená k môjmu prvému prijímaniu. Druhý prechod, ktorý vedie z tej zadnej časti priamo na Námestie SNP, často uzatvárali. Hlavne pri prvomájových a iných oslavách, kedy tribúna stála niekde tam, kde je teraz Pomník SNP. Keďže námestie bolo plné, štátni predstavitelia a stranícki funkcionári išli k tribúne cez ten prechod. Auto ich zviezlo hore po Kolársku ulicu, tam zaparkovali a papaláši cez uzavretý prechod sa mohli ľahko dostať k pódium.“

Daniela Donáthová, (1943)

Na starom Kamennom námestí, čo si ja pamätám z 50. rokov, tam vtedy boli hlavne zeleninári, predávali z búd. Pred tržnicou predávali hlavne ovocie. V tržnici sa predávalo zo železných stánkov, ktoré mali mreže, boxy. Ale dnes v centre mesta by takýto trh nebol reálny. Je tu doprava napríklad. Ale Malý trh, ten žil ešte veľmi dlho. Ľudia tadiaľ chodili na stanicu, tak tam išli aj predajcovia. Keď to premiestnili na Poľnú, už to nefungovalo. Nemali to ľudia po ceste. Chodiť na trhy to nebolo o tom, že presne pri štvrtom stánku si kúpim dve kilá niečoho a idem takto ďalej. Tam išlo o to, že človek sa poobzeral, sa porozprával so známymi a keď videl niečo fakt pekné, tak si to kúpil. Ale dneska je to už tak, že každý trhovník predáva to isté.

János Frideczky (1941)

Samozrejme že sa predávalo aj na starom Kamennom námestí. Pekne to tam smrdelo zhnitými. Raz ma tam pre nich poslali. Taška bola taká ťažká, že mi skoro porezala prsty.

*Na námestie do parku komunisti
vysadili exotické rastliny so špicatými
listami – subtropické aloe vera. Lebo
v Sovietskom zväze to mali, tak
chceli aj sem. Zobrali ich z botanickej
záhrady. Samozrejme prvú zimu
to skapalo, ale na jar ich nahradili
novými. Po odstránení Stalina tam
vzniklo celkom dobré námestie,
kde sa dalo aj zhromažďovať. Aj
bola demonštrácia proti okupácii,
tam niesli Dominika Tatarku na
rukách, no a Husák pochopil, že to
tak ďalej ísť nemôže, tak vytvorili
ten pomník s parčíkom. V 1974, k
výročiu SNP Husák otvoril Most SNP
aj tento pamätník. Tam boli ešte tri
rúry s horiacim plynom do výšky 5
metrov. Večný oheň. Komunisti vždy
napodobňovali cirkevné symboly.
Potom ich po prevrate niektorý
staromestský starosta dal vypáliť.*

*Potom začala známa bitka o slovo
Stalingrad. Pretože na pamätník dali
Novomeského báseň. Hovorí o tom,
že Povstanie na Slovensku nezačalo
z vôle Slovákov, ale soviетov. Lebo
„broneli už zore, ktoré rozžal na
obzore - Stalingrad". Absurdný
text, zvlášť od autora, odsúdeného
kedysi v 50. rokoch za národnú
úchylku v stalinistickej vierouke o
SNP. Mohol vzdať poctu partizánom*

*búriacim sa voči fašizmu z princípu,
ale on si vybral poklonu soviетom,
ktorí – podľa výkladu Moskvy -
„rozžínali" povstania národov. V
dobe husákovskej normalizácie sa
jeho citát z básne dostal na múr
pri Kulichovej trojici a on späť na
výslnie moci. Po novembri 89 mi
intuícia našepkáva, že ktosi na príkaz
mestských úradníkov, odfrézoval
desať nepohodlných medených
písmen z konca Novomeského
verša. Trápnosť nad trápnosť. Ani
nevieme, či padol režim. Možno ani
nie. Stalinova socha oproti tomu
bola liberálna. Ale týchto sa už
báli. Zobrali aj ten špic, ktorý nikdy
v histórii ohradený nebol. Ukradli
verejnosti verejný priestor, urobili z
toho politické, a 25 rokov s tým nikto
nevie nič urobiť. Ten partizán drží v
nenormálne veľkej ruke nenormálne
veľký sovietsky samopal. Ale nemohol
mať napríklad československú pušku.
To by nenaznačovalo dostatočne
spoluprácu slovenského ľudu so
Sovietskym zväzom. Nehovoriac
o tom že predtým na hornej časti
námestia sa chodilo hlavne tým
chodníkom, ktorý teraz tvorí uzučký
priestor za pomníkom. A na námestí
bol len trh.*

Július Satinský: Chlapci z Dunajskej

„Moji rodičia vlastnili kaviareň v Manderláku a po vojne obnovili prevádzku. Otvárali o tretej v noci! To bol prvý veľký kšeft. Všetci flamendri, speváci, filharmonici, maliari, sochári, spisovatelia vedeli, čo ich na ceste domov z nočných barov napraví. O tretej ráno bubľali v kaviarni v hrncoch štyri druhy polievok: fazuľová, držková, hovädzia a kapustová.“

František Janík (1945)

No a v 70. rokoch rokoch vo večerných hodinách po Obchodnej sa prechádzali Prešporáci. Pekný klobúk, rukavice, všetko. Rozprávali hlavne nemecky a maďarsky. Stará Bratislava bola kludné, útulné mesto. Nebolo tak zastavané ako teraz. Keby niet hradu, by som teraz Bratislavu ani nespoznal.

V STREDE V UNIFORME VOJTECH SZATINSZKÝ, OKOLO NEHO JEHO SESTRY MANCI, GIZI A FIFI. ĎALŠÍ MUŽ JE MANCIN MANŽEL SAMU. PODĽA NÁPISU NA ZADNEJ STRANE FOTOGRAFIE IDE O ROK 1931. FOTO Z RODINNÉHO ARCHÍVU RODINY SATINSKÝCH.

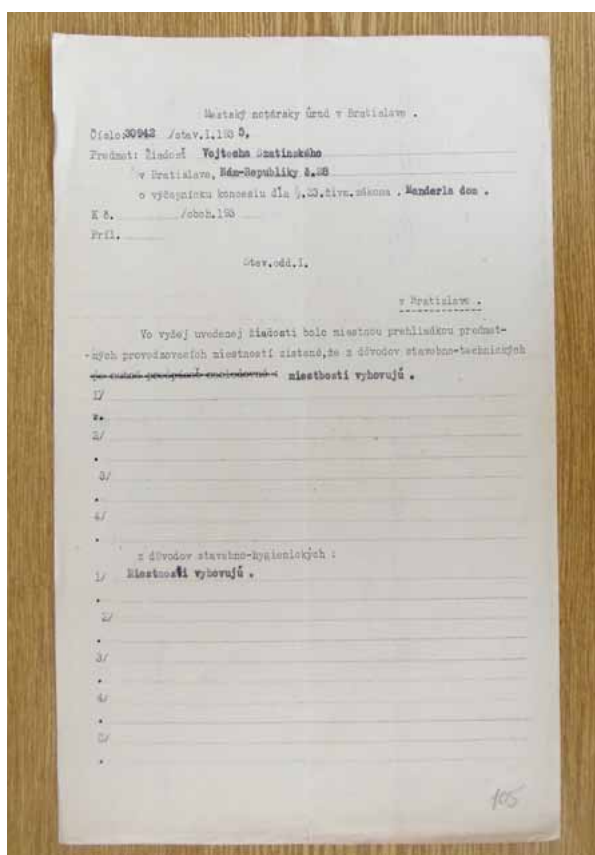

SUBTROPICKÉ RASTLINY NA NÁMESTÍ SNP.

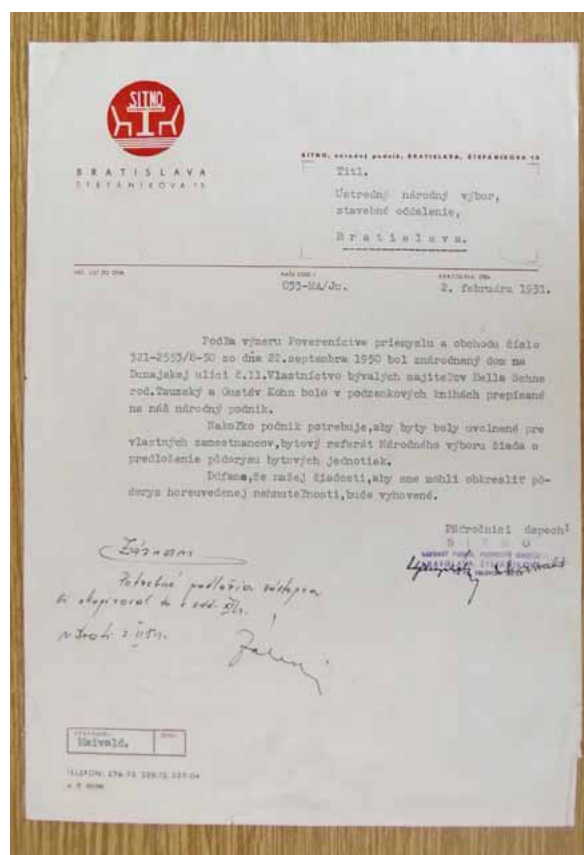
DOKUMENTY

Textové dokumenty

(Slovenský národný archív)

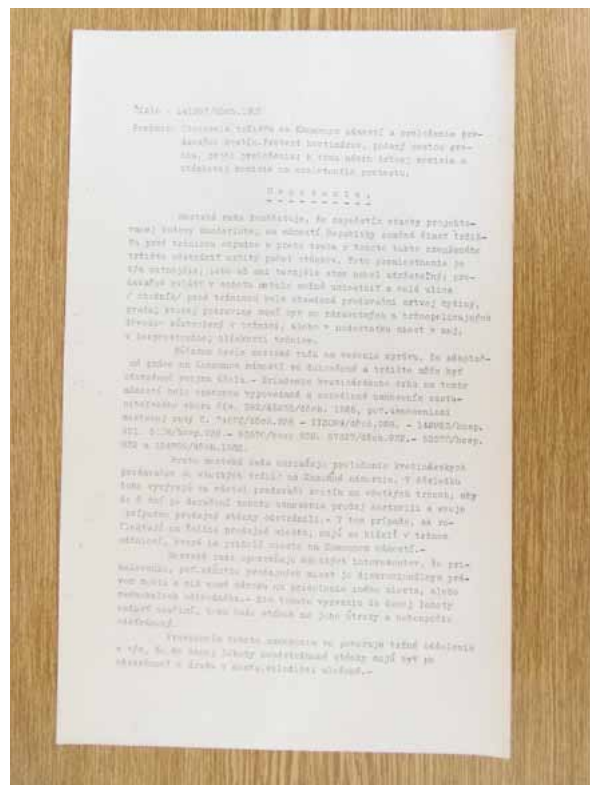
1. UDELENIE VÝČAPNÍCKEJ KONCESIE
PRE VOJTECHA SZATINSKÉHO, 1935

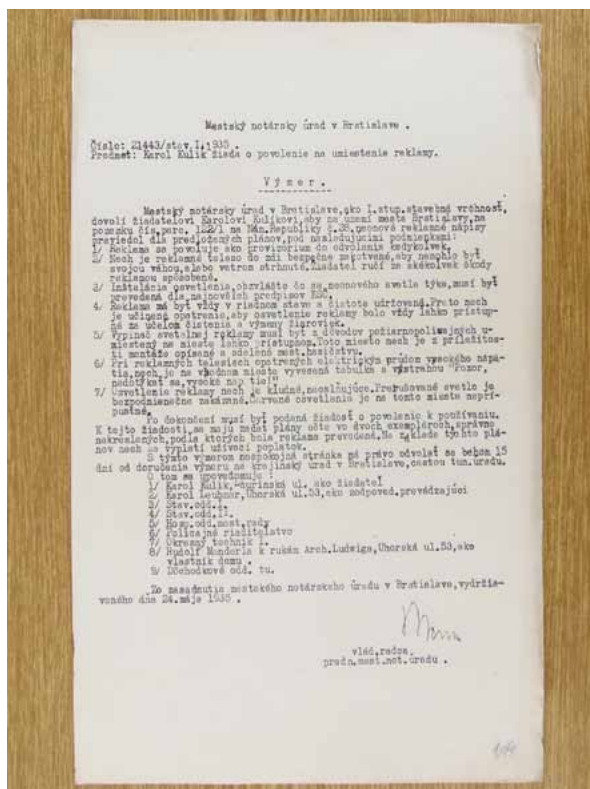
2. ROZHODNUTIE O ZNÁRODNENÍ
BUDOVY DUNAJSKÁ Č. 11., 1951

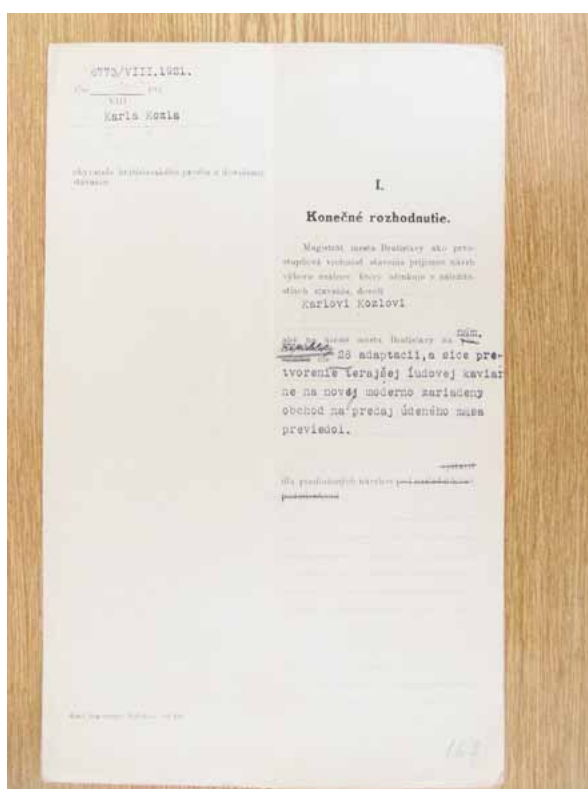
3. SPLNOMOCNENIE S VLASNTORUČNÝM PODPISOM RUDOLFA MANDERLU

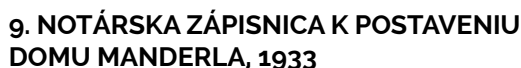
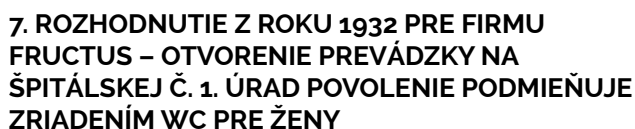
4. UZNESENIE MESTSKEJ RADY Z ROKU 1935 O PREMIESTNENÍ STÁNKOV Z NÁMESTIA KVÔLI VÝSTAVBE DOMU MANDERLA

5. POVOLENIE NA UMIESTNENIE REKLAMY, 1935

6. ROZHODNUTIE O POVOLENÍ PREROBENIA KAVIARNE NA REŠTAURÁCIU, 1921

Inzeráty a články

(Denník Nyugatmagyarországi hradó)

allomashelyen !
 — **Esküvő.** Impozáns esküvő volt tegnap fél tizenkettőkor Pozsonyban a koronázó templomban. Két tekintélyes polgári család gyermeke lépett frigyre. A menyasszony Perri-
 mond Leona kisasszony, a Rumpelmayer család ivadáka kötött ugyanis házasságot Ludwig Jánossal, a közbecsülésben álló Ludwig János, városi képviselő fiával. Az anyakönyvvizetó Beck Vilmos ünnepiesen végezte a polgári aktust, mely után a koronázó templomban ment végbe az egyházi szertartás, melyet Zandt Ödön kanonokplébános nagy ünnepiességgel teljesített. Tanuk L á b á n Károly, nagyiparos Budapestről és Rumpelmayer János, városi képviselő voltak. A koronázó templomban óriási közönség gyűlt egybe. Az ifjú párt a sekrestyében rendkívül sokan üdvözölték. Onnan a nászmenet Palugyay vendéglőjébe ment.

1. ČLÁNOK O SOBÁŠI DCÉRY
 RUMPELMAYEROVCOV, 1897.

— Rumpelmayer Frigyes beszentelése és temetése. Rumpelmayer Frigyes bécsi építész, a pozsonyi Rumpelmayer család egy sarját, aki az osztrák császárvárosban e hó 20-an elhunyt, htfőn délután 2 órakor szentelték be a bécsi Szent István-dómban. A gyászszertartáson Tschirschky nagykövettel az élőkön a bécsi német nagykövetség tagjai is megjelentek, ezenkívül a császárváros nagyipari és pénzügyi világának számos képviselője adta meg az elhunytnak a végső tiszteletet. Tschirschky nagykövet és neje koszorút is helyeztek a ravatalra. Az Österreichische Baugesellschaft és az osztrák építész-egyesület küldöttség útján képviseltették magukat. — A bécsi beszentelés után a holttestet Pozsonyba hozták, ahol tegnap délelőtt 11 órakor a Szent András-temetőben újból beszentelték az elhunyt földi maradványait és a Rumpelmayer család sírboltjában örök nyugalomra helyezték. Az elhunytnak számos pozsonyi tisztelője szaporította a már Bécsből érkezett koszorúk számát.

2. SPRÁVA O POHREBE FRIEDRICHA
 RUMPELMAYERA, 1916.

3. DUSCHINSKY G, SVIETIDLÁ, ŠPÍTÁLSKA 1.

4. HODINY KLAVÍRA U IDY RÉVFFALVY,
 KAMENNÉ NÁMESTIE 2, 1901.

5. DUSCHINSKY G, PETROLEJKY, ČAJOVÉ
 A KÁVOVÉ SÚPRAVY, ŠPÍTÁLSKA 1, 1904.

6. ŽELEZIARSTVO A DOMÁCE POTREBY
S. NEURATH A SYN, TRŽNÉ NÁMESTIE 15.

7. KOHL GYÖRGY, ŽENSKÁ MÓDA, 1907.

8. INZERÁT OTVORENÍ HOTELA RUDOLF,
TRŽNÉ NÁMESTIE 13, 1906.

9. TRIUMPH MOTOCYKLE U JÁNOSA
RUMPELMAYERA, KAMENNÉ NÁMESTIE 3.

10. KOHL GYÖRGY, OBCHODNÝ DOM:
OBLEČENIE, TEXTIL, TRŽNÉ NÁMESTIE 15, 1907.

11. KOHL GYÖRGY, MÓDNE OBLEČENIE „NA
JARNÚ SEZÓNU“, 1908.

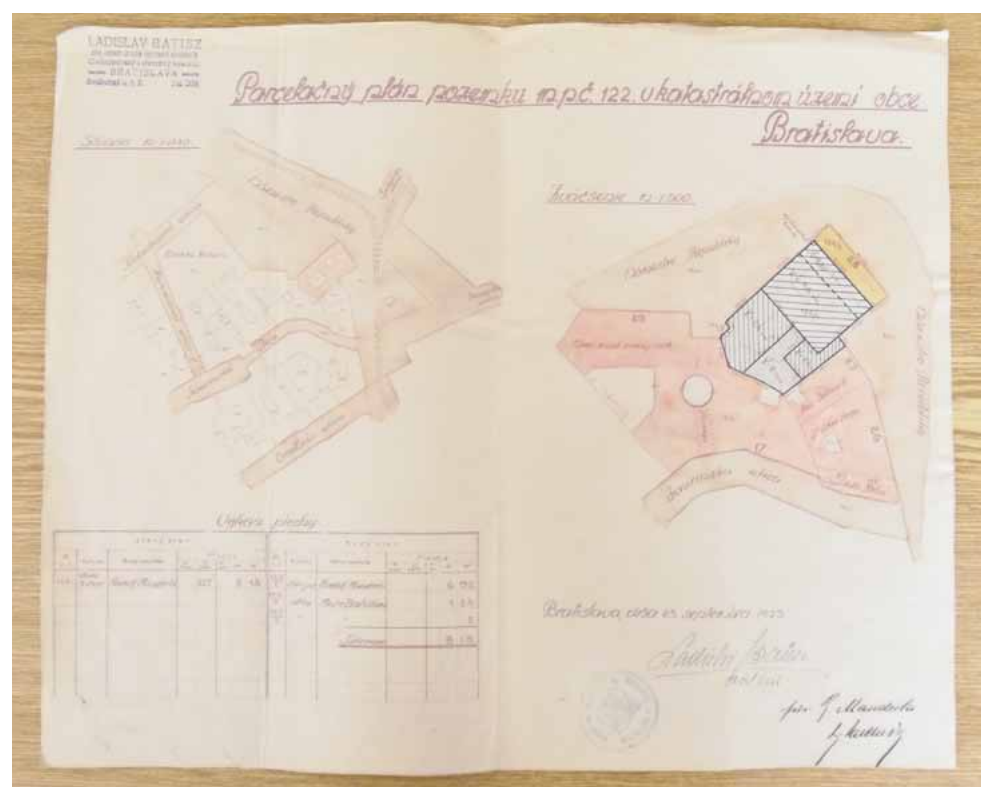

12. JÁNOS BERGHOFFER, KVETINY SEMENÁ. TRŽNÉ NÁMESTIE 13.

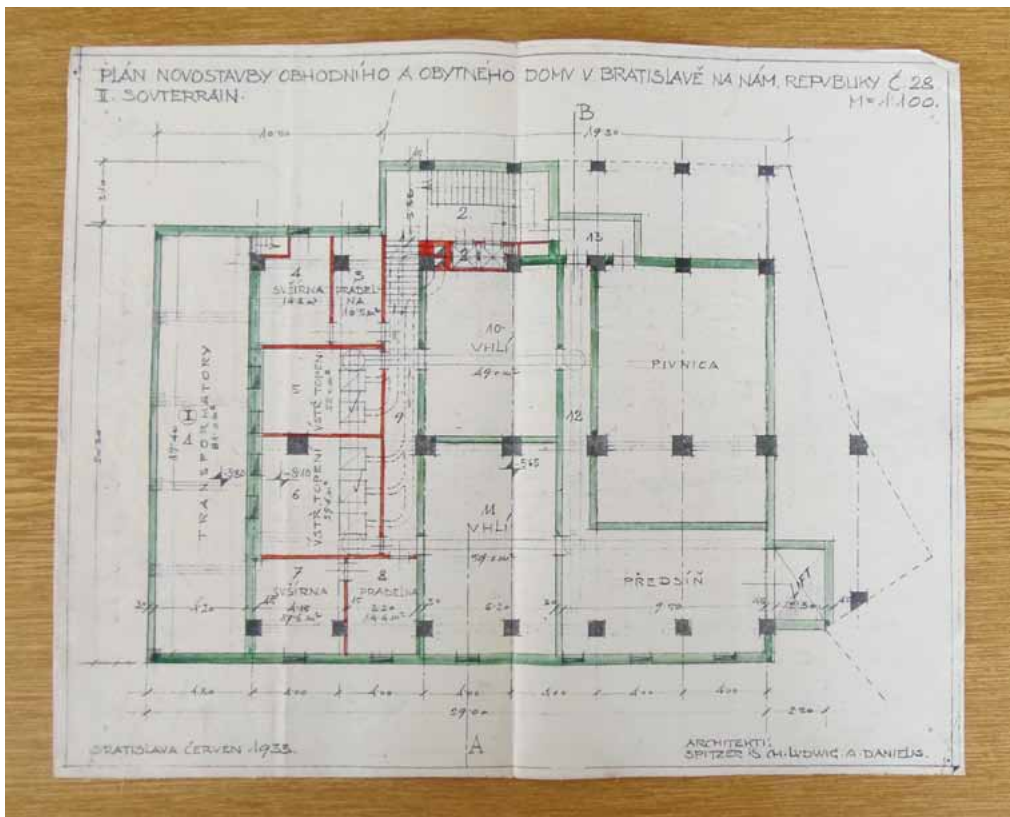
(Slovenský národný archív)

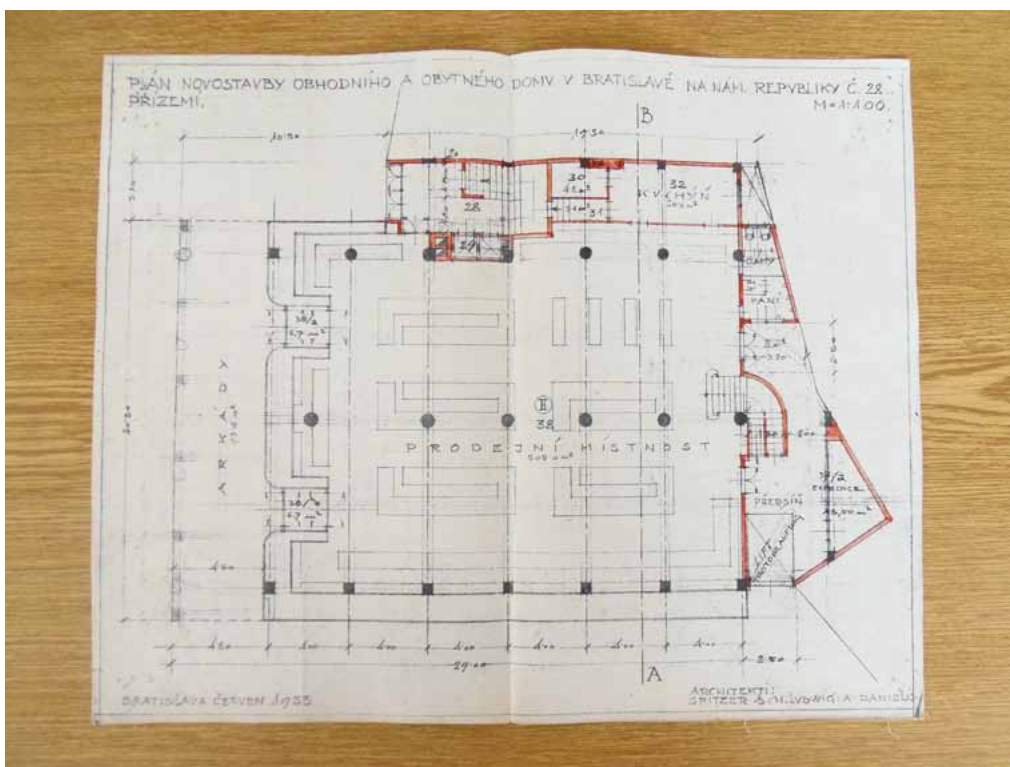
1. MAPA TRŽNÉHO NÁMESTIA Z ROKU 1820

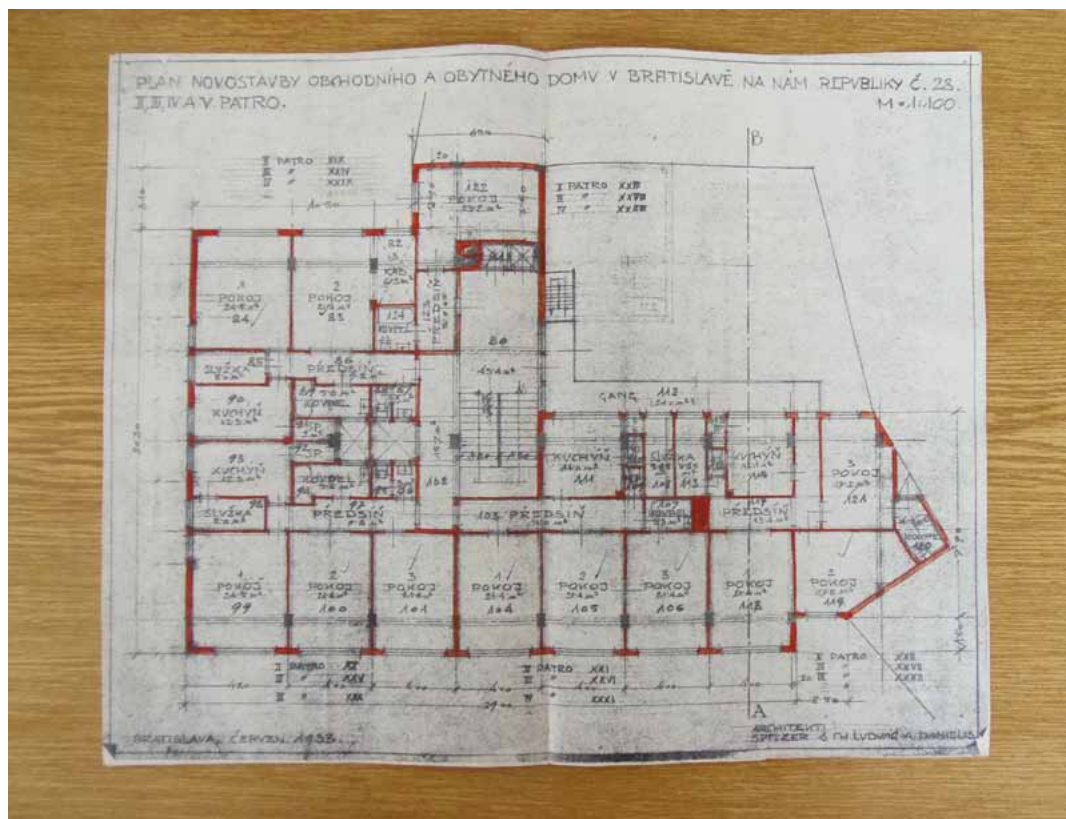
2. PARCELAČNÝ PLÁN POZEMKU, P. Č. 122

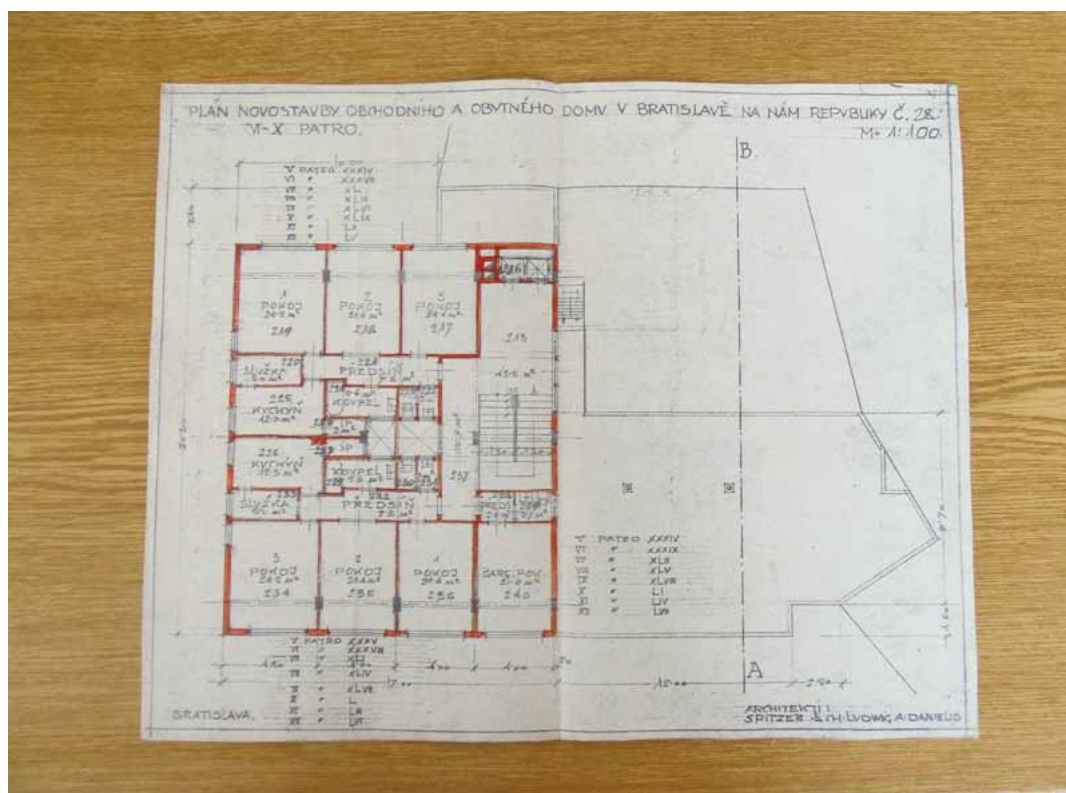
3. MANDERLA, PÔDORYS SUTERÉNU

4. MANDERLA, PÔDORYS PRÍZEMIA

5. MANDERLA, PÔDORYS POSCHODÍ I-V.

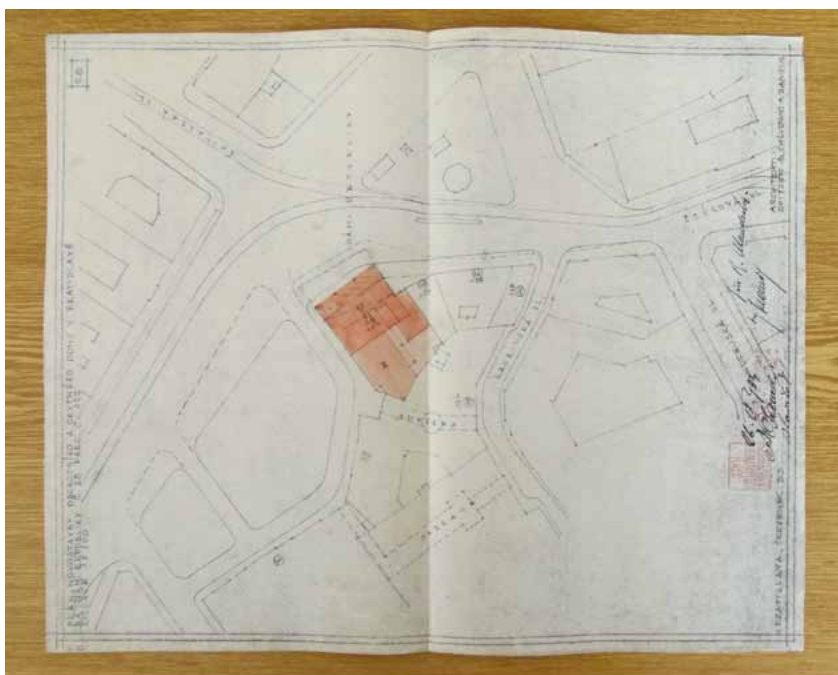
6. MANDERLA, PÔDORYS POSCHODÍ VI-X.

7. MANDERLA, POHĽAD ZO ŠPITÁLSKEJ ULICE

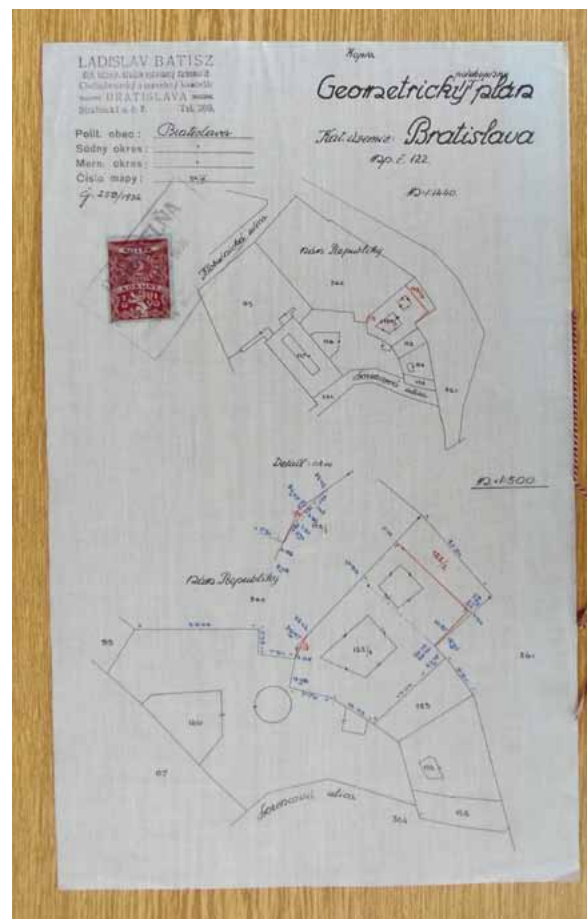
8. MANDERLA – VYTÝČENIE STAVEBNEJ ČIARY A LÍNIE CHODNÍKA

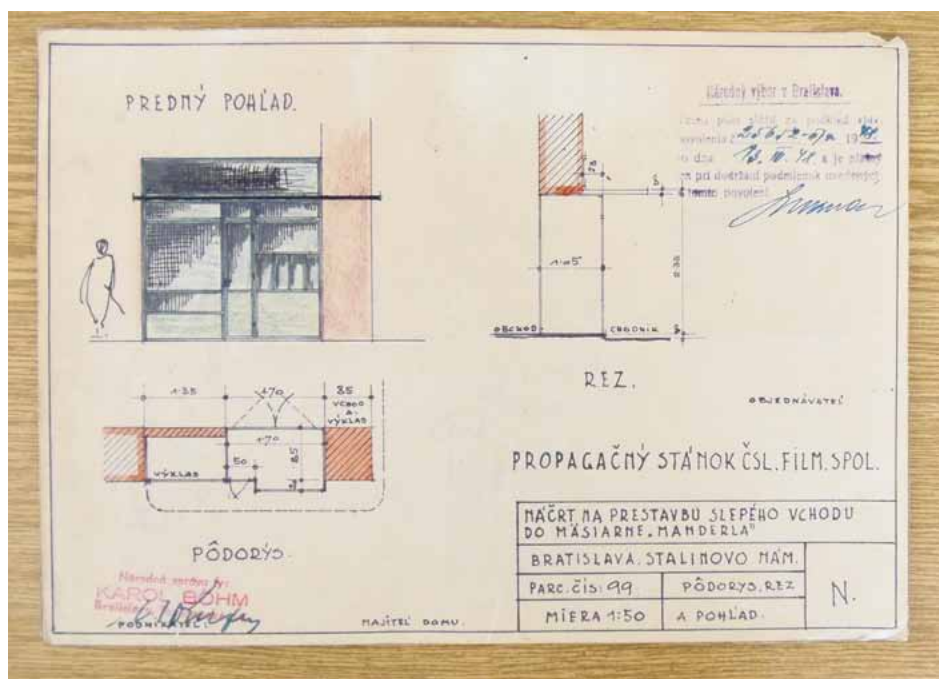
9. MANDERLA – SITUAČNÝ PLÁN

10. MAPA – STALINOVO NÁMESTIE, 1948

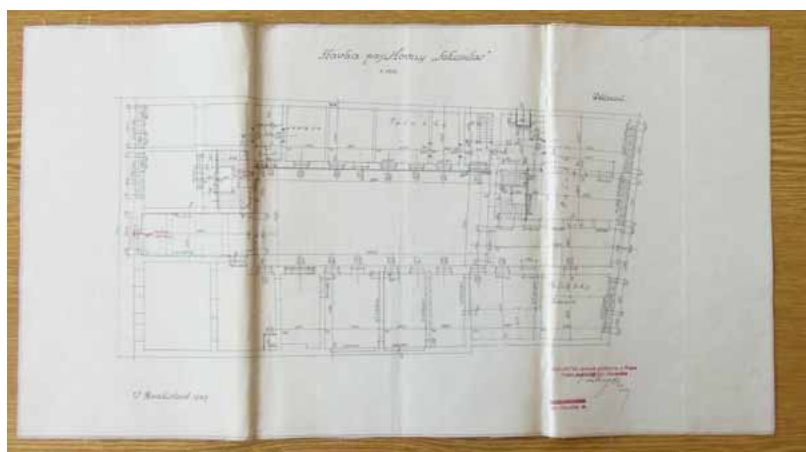
11. GEOMETRICKÝ PLÁN NÁMESTIA

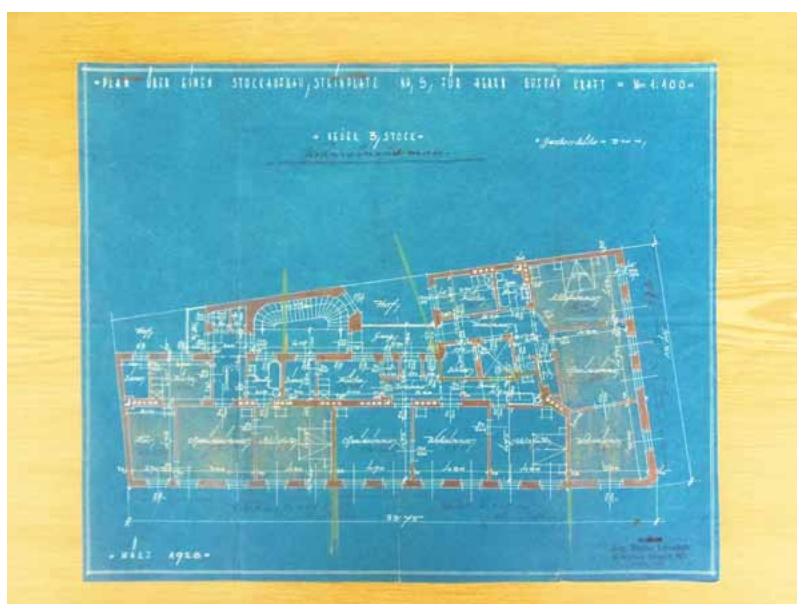
12. PÔDORYS A POHĽAD PROPAGAČNÉHO STÄNKU

13. SITUÁČNÝ PLÁN
DRUŽSTEVNÉHO DOMU

14. PÔDORYS BUDOVY
POIŠŤOVNE SECURITAS, 1929

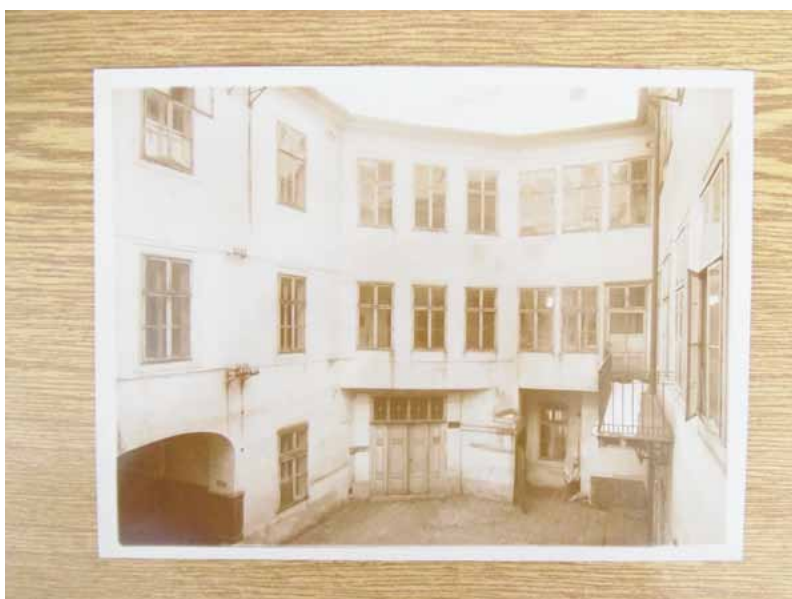

15. PÔDORYS
JEDNOPOSCHODOVÉHO DOMU,
KAMENNÉ NÁMESTIE 5, 1929

Pohľadnice, Fotografie

Povolenia k zbúraníu. Asanované budovy na Námestí SNP v medzivojnovom období

1

Ústný notársky úrad v Bratislave.

Často pán súdi za podklad smv
 dovolenia č. 43334 dňa 1. 10. 1938
 so dňa 26. augusta 1938 a je platný
 len pri dodržaní podmienok uvedených
 v tomto povolení.

**PROJEKČNÁ KANCELÁRIA
 NEONOVÝCH ZARIZENÍ
 ČESKOMORAVSKÝ VOLBEN-DANĚK
 TOVÁRNA NA ELEKTRODINAMICKÉ PŘÍSTROJE
 PRAHA - I. NÁRODNÍ TR. Č. 43.**

Čestným ovčím potvrdením
 na účel
 MĚSTSKÝ NOTÁŘSKÝ ÚŘAD
 PRAHA VI. - VÁČKOVSKÝ NÁRODNÍ

12-20

**Městský notářský úřad
 v Bratislave**

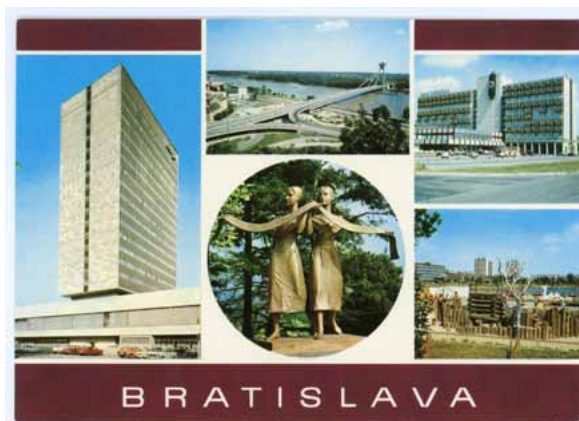
pobíraje, že proječní kancelář smv
 na účel č. 43334 bola 1. 10. 1938
 dňa 26. augusta 1938 a povolenie k úradu
 bola vydaná č. 43334 dňa 1. 10. 1938

Bratislava 27. 8. 1938

duplikát

Pohľadnice zo zbierky Juraja Horvátha

Fotografie z archívu AMB

